Αγάπιος Παπανεοφύτου
Αναπληρωτής Καθηγητής Ποινικού Δικαίου Παντείου Πανεπιστημίου

Ποινικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος στην Ελλάδα

Στο πλαίσιο της νομοθετικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ποινικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος στην Ελλάδα
Στο πλαίσιο της νομοθετικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Αγάπιος Παπανεοφύτου

ISBN 978-960-562-603-7

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ
Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Art Director: Γιάννης Μαμαλούκος
Υπεύθυνος Παραγωγής: Ανδρέας Μενούνος
Φωτοστοιχειοθεσία: Γιάννης Δεδούσης
Παραγωγή: NB Production ΓΔ210916Μ23

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομιχάλη 23, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
http://www.nb.org • e-mail: info@nb.org
Αθήνα: Μαυρομιχάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521
Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ: 210 4184 212
Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600
Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

europe's 500
member of Europe's 500 dynamic entrepreneurs

EFQM
Committed to excellence

© 2016, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

Αγάπιος Παπανεοφύτου
Αναπληρωτής Καθηγητής του Ποινικού Δικαίου
στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ποινικό Δίκαιο του Περιβάλλοντος στην Ελλάδα

Στο πλαίσιο της νομοθετικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Environmental Criminal Law in Greece

Agapios An. Papaneofytou
Associate Professor at Panteion University, Greece

Abstract: The main objective of this study is to highlight the key issues identified in the area of criminal protection of the environment in Greece on the basis of the legislation in force under the influence of EU Directives. The first part includes a discussion with regard to addressing environmental offences in terms of both international and EU law (under the environmental Directives), and ends with the presentation of a protection of a criminal nature pursuant to the relevant Directives. The second part discusses the issue of criminal protection of the environment under Greek law by focusing on key pieces of legislation that constitute the modern national environmental criminal law.

ISBN 978-960-562-603-7

COPYRIGHT
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

DISCLAIMER
The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
http://www.nb.org • e-mail: info@nb.org

member of Europe's 500 dynamic entrepreneurs

EFQM
Committed to excellence

© 2016, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

Πρόλογος

Η σημασία του περιβάλλοντος ως κοινωνικού αγαθού υψίστης αξίας είναι αδιαμφισβήτητη. Το γεγονός της, συγκριτικά, πενιχρής απασχόλησης της ποινικής θεωρίας με τα ζητήματα που συνδέονται με την παρεμβατική δράση του ποινικού δικαίου στο πεδίο της περιβαλλοντικής προστασίας σε συνδυασμό με τις σοβαρές νομοθετικές αλλαγές που επέβαλαν, σχετικά πρόσφατα (2012), στο πεδίο της προστασίας του περιβάλλοντος οι υποχρεώσεις συμμόρφωσης του εθνικού μας δικαίου με τις Οδηγίες της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την ποινική προστασία του περιβάλλοντος επέβαλαν τη συγγραφή αυτού του έργου. Παράλληλα, οι διαρκείς και αλλεπάλληλες τροποποιήσεις της ισχύουσας περιβαλλοντικής νομοθεσίας, συχνά λόγω της ανάγκης προσαρμογής των σχετικών διατάξεων με νεώτερες Οδηγίες της Ε.Ε., οδήγησαν στην ανάγκη της συνολικής εξέτασης και κριτικής προσέγγισης των βασικών νομοθετημάτων που συνδέονται ευθέως με την προστασία του περιβάλλοντος, ιδίως από τη σκοπιά της σχετικής ποινικής προβληματικής, με βασικό κριτήριο τη διάγνωση της αποτελεσματικότητας της παρεχόμενης ποινικής προστασίας στα περιβαλλοντικά αγαθά. Οφείλω να ευχαριστήσω θερμά τον εκδοτικό οίκο «Νομική Βιβλιοθήκη» και ιδίως την κα Λίλα Καρατζά για την ανάληψη του βάρους αυτής της έκδοσης.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2016

Αγάπιος Παπανεοφύτου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες

I. Ελληνικές 11
II. Ξένες 12

Εισαγωγή - Το μέγεθος των περιβαλλοντικών προσβολών 13

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Κεφάλαιο Α΄

Το Δίκαιο ως μηχανισμός προστασίας του περιβάλλοντος

I. Το Δίκαιο ως μέσο άσκησης της κρατικής πολιτικής στο πεδίο της αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προσβολών 33

II. Η βαρύνουσα σημασία του Ποινικού Δικαίου ως μηχανισμού ελέγχου των κινδυνογόνων για το περιβάλλον τεχνικοοικονομικών δραστηριοτήτων 38

III. Η κοινωνική λειτουργία του ποινικού δικαίου ως θεμελιώδες κριτήριο για την οριοθέτηση της δράσης του στο πεδίο της αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών κινδύνων 40

1. Στο πεδίο της προστασίας του περιβάλλοντος απαιτείται να δοθεί προτεραιότητα στην προστατευτική των εννόμων αγαθών ή στην εξασφαλιστική του ατόμου λειτουργία του Ποινικού Δικαίου; 43
2. Υπάρχει αντικειμενικά κίνδυνος κατάχρησης από το κράτος της ποινικής του εξουσίας στον τομέα της οικονομίας; 47
3. Η επιβεβαίωση της αποδυνάμωσης του κράτους στο εθνικό νομοθετικό σύστημα ποινικής προστασίας από τους τεχνολογικούς κινδύνους 50
4. Η κοινωνική επιταγή παραχώρησης προτεραιότητας στην ενίσχυση της προστατευτικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου..... 52

Κεφάλαιο Β΄

Η νομοθετική αφύπνιση για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών κινδύνων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο

Ι. Η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου 54

ΙΙ. Η νομοθετική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο του δικαίου της προστασίας του περιβάλλοντος 64

1. Ιστορική αναδρομή στο πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο 64

2. Το παράγωγο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος 74

2.1. Γενικά για το παράγωγο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 74

2.2. Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω Οδηγιών 78

2.2.1. Το θεσμικό πλαίσιο - Οδηγίες για την αντιμετώπιση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης 79

α) Σε ότι αφορά τις εκπομπές συγκεκριμένων ρύπων 82

β) Σε ότι αφορά τις εκπομπές από εγκαταστάσεις 86

γ) Σχετικά με τις εκπομπές από αυτοκίνητα οχήματα και τις εκπομπές από τα καύσιμα 89

δ) Σε ότι αφορά τις εκπομπές ρύπων κατά την παραγωγή ενέργειας 91

2.2.2. Το θεσμικό πλαίσιο - Οδηγίες για τη την προστασία και διαχείριση των υδάτινων πόρων στη Ευρωπαϊκή Ένωση 93

2.2.3. Το θεσμικό πλαίσιο - Οδηγίες για τη διαχείριση των στερεών και υγρών αποβλήτων 96

2.2.4. Το θεσμικό πλαίσιο - Οδηγίες για την προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας 103

3. Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω Οδηγιών 106

3.1. Η πορεία προς τη διαμόρφωση του ποινικού δικαίου του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση 106

3.2. Οι διαφωνίες μεταξύ των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς τη νομική βάση της ποινικής αρμοδιότητας της Ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος και οι αποφάσεις του Δ.Ε.Κ. 109

3.3. Οι συνέπειες της απόφασης του Δ.Ε.Κ. της 23.10.2007 στην υπόθεση C-440/2005 117

3.3.1. Η Οδηγία 2009/123/ΕΚ 117

3.3.2. Η Οδηγία 2008/99/ΕΚ 119

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Κεφάλαιο Α΄

Η παλαιότερη νομοθεσία

I. Γενικές παρατηρήσεις 129

II. Η πριν τη θέση σε ισχύ του ν. 1650/1986 περιβαλλοντική πολιτική 130

III. Οι ποινικού χαρακτήρα διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος μέχρι τα μέσα της δεκαετίας 1970-1980 131

Κεφάλαιο Β΄

Το σύγχρονο ποινικό δίκαιο του περιβάλλοντος στην Ελλάδα

I. Η νομοθετική πορεία προς τη διαμόρφωση του σύγχρονου ποινικού δικαίου του περιβάλλοντος στον ελλαδικό χώρο 133

1. Ο ν. 743/1977 για την προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος..... 137
2. Νομοθετήματα σχετικά με τη διάθεση γεωργικών φαρμάκων που συνδέονται με την προστασία του περιβάλλοντος 144
3. Νομοθετήματα σχετικά με την προστασία των δασών 149

3.1. Το ν.δ. 86/1969 για το δασικό κώδικα 149

3.2. Ο ν. 998/1979 για την προστασία των δασών 150

3.3. Τα άρθρα 265 και 266 παρ. 2 ΠΚ (εμπρησμός σε δάση) 157

II. Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος στη σύγχρονη ελληνική νομοθεσία ... 162

1. Ο ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος 162

1.1. Επισκόπηση των ποινικών διατάξεων του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 πριν την τροποποίησή τους από το ν. 4042/2012 163

2. Η σύγχρονη εθνική νομοθεσία για την ποινική προστασία του περιβάλλοντος υπό την επίδραση των Οδηγιών της Ε.Ε. 172

2.1. Ο ν. 4042/2012 172

2.1.1. Γενικές παρατηρήσεις 172

2.1.2. Οι ποινικές διατάξεις του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 7 του ν. 4042/2012..... 173

α) Το έγκλημα της παρ. 1 του άρθρου 28 173
β) Το έγκλημα της παρ. 2 εδ. α΄ του άρθρου 28 175
γ) Το έγκλημα της παρ. 2 εδ. β΄ του άρθρου 28. 176
δ) Η προνομιούχα παραλλαγή της παρ. 2. εδ. γ΄ του άρθρου 28 177
ε) Οι διακεκριμένες παραλλαγές της παρ. 3. του άρθρου 28 178
στ) Η ποινική ευθύνη των ιθυνόντων στελεχών νομικών προσώπων (παρ. 5.1. και 5.2. άρθρου 28 και οι κυρώσεις κατά νομικών προσώπων (παρ. 5.3., 5.4., 5.5. και 5.6. άρθρου 28) 186
ζ) Μείωση ή απαλλαγή από την ποινή (παρ. 6 άρθρου 28) 191
η) Η διεύρυνση του δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής (παρ. 7 άρθρου 28) 193
2.1.3. Οι νέες ποινικές διατάξεις, εκτός των περιλαμβανομένων στο άρθρο 28 του ν. 1650/1986, που εισάγει ο ν. 4042/2012 195
2.1.4. Οι ποινικοδικονομικού χαρακτήρα τροποποιήσεις του ν. 4042/ 2012 200
2.1.5. Η ποινικοδογματική ασυνέπεια των συντακτών της αιτιολογικής έκθεσης του ν. 4042/2012 στο ζήτημα της ευθύνης των νομικών προσώπων 203
2.1.6. Γενική αποτίμηση των ποινικού χαρακτήρα τροποποιήσεων του ν. 4042/2012 ... 208
1.2. Ο ν. 4037/2012 210
2.2.1. Γενικές παρατηρήσεις 210
2.2.2. Οι ποινικές διατάξεις του άρθρου 6 211
α) Το βασικό εκ δόλου πλημμέλημα (παρ. 1 περ. β΄ άρθρου 6) και το εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα (παρ. 1 περ. α΄ άρθρου 6) 212
β) Η εξ αμελείας τέλεση των πράξεων της παρ. 1 του άρθρου 6 (παρ. 2 άρθρου 6) 214
γ) Η πρόκληση θαλάσσιας ρύπανσης με επαναλαμβανόμενες μικρής σημασίας απορρίψεις με δόλο ή από αμέλεια (παρ. 3 και 4 άρθρου 6) 215
δ) Η επέκταση της ποινικής ευθύνης σε πρόσωπα που δεν συμμετέχουν στην πράξη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος (παρ. 5 άρθρου 6) 217
ε) Έμπρακτη μεταμέλεια (παρ. 6 άρθρου 6) 220
στ) Ευθύνη νομικών και φυσικών προσώπων (άρθρο 7 ν. 4037/2012) 221
ζ) Η σχέση ειδικότητας των διατάξεων του ν. 4037/2012 με αυτές των νόμων 743/1977 και 1650/1986 223

Σύνοψη - Γενικά συμπεράσματα 225

Βιβλιογραφία

I. Ελληνική 231
II. Ξένη 237

Κεφάλαιο Β΄

Το σύγχρονο ποινικό δίκαιο του περιβάλλοντος στην Ελλάδα

Ι. Η νομοθετική πορεία προς τη διαμόρφωση του σύγχρονου ποινικού δικαίου του περιβάλλοντος στον ελλαδικό χώρο

Η πορεία προς τη σύγχρονη εξέλιξη του δικαίου του περιβάλλοντος τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο συμπίπτει, όχι τυχαία, με το πέρασμα στη δεκαετία του ΄70. Οι αρνητικές επιπτώσεις της τεχνολογικής επανάστασης και της κυρίαρχης αντίληψης για την επίτευξη υψηλών αναπτυξιακών στόχων πάση θυσία της μεταπολεμικής κοινωνίας απόκτησαν ήδη από την εποχή αυτή τεράστιες διαστάσεις για τα οικοσυστήματα του πλανήτη. Οι επισημάνσεις και προειδοποιήσεις του επιστημονικού κόσμου και παγκόσμιων οργανισμών για το μέγεθος και τις πολύπλευρες ανεπανόρθωτες συνέπειες των περιβαλλοντικών καταστροφών για την ανθρώπινη κοινωνία συνέτειναν στην αφύπνιση της κοινής γνώμης που γρήγορα απέκτησε χαρακτήρα κοινωνικών κινημάτων[234].

κίνδυνα εγκλήματα (δέκατο τρίτο κεφάλαιο του ΠΚ) δεν αρκεί για να θεμελιωθεί η θέση ότι πρόκειται αποκλειστικά για εγκλήματα διακινδύνευσης της ζωής, της υγείας, της ιδιοκτησίας κ.λπ. Ανεξάρτητα από τη δυνατότητα πρόκλησης κινδύνου στα προαναφερθέντα έννομα αγαθά, ο εμπρησμός δάσους, στο βαθμό που τα δάση απολάμβαναν προστασίας, σύμφωνα με την αντίληψη της εποχής, ως τμήμα του εθνικού πλούτου ή ως δημόσια περιουσία (βλ. τη νομολογία στην προηγούμενη υποσημείωση), αποτελούσε έγκλημα βλάβης, αφού στην περίπτωση αυτή τόσο ο δασικός πλούτος της χώρας όσο και η περιουσία του δημοσίου δεν κινδυνεύουν απλά αλλά βλάπτονται. Πολύ περισσότερο βέβαια σήμερα, μετά την αναγνώριση τόσο από το Σύνταγμα (άρθρο 24 παρ. 1) όσο και από τον κοινό νομοθέτη (νόμος 1650/1986) του περιβάλλοντος και των συστατικών του στοιχείων ως άξιων αυτοτελούς προστασίας, ο εμπρησμός δάσους αποτελεί έγκλημα βλάβης ενός βασικού στοιχείου του περιβάλλοντος, στην προστασία του οποίου αποβλέπουν πρωτίστως οι διατάξεις των άρθρων 265 και 266 παρ. 2 του ΠΚ. Βλ και τα ενισχυτικά αυτής της άποψης επιχειρήματα που προβάλλει και η *Καϊάφα-Γκμπάντι,* Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, 1990, σ. 144 επ., από την ερμηνεία της τυποποιούμενης συμπεριφοράς στις παραπάνω διατάξεις.

234. Στη δυναμική αυτών των κινημάτων εντάσσεται η έντονη παρουσία, τουλάχιστον ως τις αρχές του 21 αιώνα του οικολογικού κινήματος των ''Πράσινων'' στην Ευρώπη (Grünen, Verts, Liste Virde, Los Verdes κ.α.), που συνοδευόταν μάλιστα από σημαντικές εκλογικές επιτυχίες στα τοπικά και εθνικά κοινοβούλια αλλά και στην

Υπό την πίεση των κοινωνικών αξιώσεων για άμεση παρέμβαση της πολιτείας και άσκηση οικολογικής πολιτικής ικανής να αποτρέψει την περαιτέρω επιβάρυνση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος οι φορείς της πολιτικής εξουσίας εξαναγκάζονται βαθμιαία να εντάξουν στους στρατηγικούς τους σχεδιασμούς τον εκσυγχρονισμό, τη βελτίωση και τη θεσμική οργάνωση της περιβαλλοντικής προστασίας.

Στην Ελλάδα, αρχής γενομένης από το Σύνταγμα του 1975 που καθιέρωσε στο άρθρο 24 ως υποχρέωση του κράτους την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος[235], το εθνικό μας δίκαιο εμπλουτίζεται έκτοτε αδιάλειπτα με σειρά νομοθετημάτων περιβαλλοντικού χαρακτήρα γενι-

---

Ευρωβουλή. Στις ΗΠΑ, πέραν των ιδιωτικών οργανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος που λειτουργούν σε πολλές πολιτείες, αξίζει να αναφερθεί η οργάνωση Green Peace, της οποίας η πρωτότυπη, θαρραλέα και επίμονη δράση σε παγκόσμια κλίμακα έχει ευρύτατη απήχηση. Αλλά και στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, κυρίως από την εποχή της περεστρόικα, πολυάριθμες οικολογικές ομάδες και οργανώσεις που αριθμούν εκατομμύρια μελών, ξεπερνώντας το στάδιο της κοινωνικής πρωτοπορίας, εμφανίζονται ήδη στο πολιτικό προσκήνιο εκπροσωπούμενες στα εθνικά τους κοινοβούλια. Στην Ελλάδα το οικολογικό κίνημα, αν και κατά καιρούς - ανάλογα με το ισχύον εκλογικό σύστημα - κατορθώνει να εκπροσωπείται στη Βουλή, δεν έχει κάνει αξιόλογα βήματα ανάπτυξής του. Σημαντική, εξάλλου, είναι και η πίεση που ασκούν σε κοινωνικό, πολιτικό και νομοθετικό επίπεδο χιλιάδες αυτόνομων οργανώσεων καταναλωτών σε όλο τον κόσμο (μόνο στη χώρα μας ξεπερνούν τις 40) που συσπειρώνονται σε ισχυρούς διεθνείς φορείς, όπως η Διεθνής Οργάνωση Ενώσεων Καταναλωτών (International Organisation of Consumer Unions - I.O.C.U.) και σε κοινοτικό επίπεδο το Ευρωπαϊκό Γραφείο των Ενώσεων Καταναλωτών (Bureau Europien des Unions de Consommateurs - BEUC). Βλ. σχετικά με τα παραπάνω θέματα *Μπουροδήμου*, Περιβάλλον και Ανάπτυξη, ό.π., σ. 14 - 15, *Δερμιτζάκη*, Οικολογία και Δημοκρατία, 1989, σ. 16, *Δελούκα/Ιγγλέση*, Ζητήματα Προστασίας του Καταναλωτή στα Κράτη Μέλη της ΕΟΚ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, 1991, σ. 31, *Βοϊκλή*, Καταναλωτικό κίνημα και οικονομική πολιτική, Νέα Οικολογία, Φεβρουάριος 1991, σ. 26 - 27, *Μαυριδάκη*, Η περιβαλλοντική προστασία στα χρόνια της περεστρόικα, Νέα Οικολογία, Σεπτέμβριος 1991, σ. 27.

235. Στο άρθρο 24 παρ. 1 του Συντάγματος, μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, ορίζεται ότι «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.» Το γεγονός ότι το περιβάλλον προστατεύεται ευθέως από το Σύνταγμα με τη θέσπιση ειδικής υποχρέωσης του κράτους να μεριμνά για τη διαφύλαξή του λαμβάνοντας τα απαραίτητα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα αποδεικνύει την αναβάθμισή του στο σύστημα των προστατευόμενων κοινωνικών αξιών. Ταυτόχρονα θεμελιώνει τη σαφή εντολή προς τον εθνικό νομοθέτη να ενεργοποιήσει τους δικαιικούς μηχανισμούς που διαθέτει

κότερου και ειδικότερου περιεχομένου. Στις ρυθμίσεις τους αφενός αναγνωρίζεται η βαρύνουσα σημασία του περιβάλλοντος και των επιμέρους στοιχείων του και αφετέρου κατοχυρώνεται η αυτοτελής προστασία τους.

Στα βασικά νομοθετήματα που οδηγούν προς τη σύγχρονη πορεία του δικαίου του περιβάλλοντος στην Ελλάδα η ποινικού χαρακτήρα προστασία ενσωματώνεται, κατά κανόνα συστηματικά, στα εκάστοτε προβλεπόμενα κυρωτικά πλαίσια των σχετικών ρυθμίσεων. Έτσι, ποινικές διατάξεις περιέχονται στο **ν. 743/77** «Περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» (άρθρο 13), στο **ν. 998/79** «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας» (άρθρα 68 επ.), στους νόμους **1515/85** «Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας» και **1561/85** «Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις» (και στα δύο αυτά νομοθετήματα ποινικές κυρώσεις προβλέπονται στα αντίστοιχα άρθρα 11 και 12), στον προαναφερθέντα ν. 1650/1986 αλλά και σε αρκετούς άλλους νόμους που εξειδικεύουν το πολυδιάστατο νομικό πλαίσιο της εθνικής πολιτικής για την προστασία του περιβάλλοντος[236].

Παράλληλα ποινικές διατάξεις περιέχει και αξιοσημείωτος αριθμός υπουργικών αποφάσεων εκτελεστικών του ν. 1383 «Εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου» με τις οποίες επιδιώκεται σε σημαντικής βαρύτητας θέματα περιβαλλοντικής προστασίας η εναρμόνιση του εθνικού δικαίου με τις οδηγίες της ΕΟΚ. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν η **υ.α. 72751/3054/1985** «Τοξικά και επικίνδυνα απόβλητα και εξάλειψη πολυχλωροδιφαινυλίων και πολυχλωροτριφαινυλίων σε συμπλήρωση προς τις οδηγίες 78/319/ΕΟΚ και 76/403/ΕΟΚ των Συμβουλίων της 20.3.1978 και 6.4.1976»[237], η **υ.α.**

προκειμένου να υλοποιήσει η πολιτεία στην πράξη τη συνταγματικά επιβεβλημένη επιταγή για την προστασία του περιβάλλοντος.

236. Όπως ο ν. 721/77 «Περί εγκρίσεως κυκλοφορίας και ελέγχου των γεωργικών φαρμάκων ως και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» (ποινικές κυρώσεις στο άρθρο 31), οι νόμοι 855/78 και 1147/81 που κύρωσαν διεθνείς συμβάσεις (Βαρκελώνης, Λονδίνου κ.α.) για τη ρύπανση της θάλασσας (οι ποινικές κυρώσεις είναι ίδιες με αυτές που προβλέπονται στο άρθρο 13 του ν. 743/77), ο ν. 1327/83 «Κυρώσεις και συμπλήρωση της από 18 Ιουνίου 1982 Πράξεως Νομοθετικού Περιεχομένου: Αντιμετώπιση έκτακτων επεισοδίων ρύπανσης του περιβάλλοντος και ρύθμιση συναφών θεμάτων» και ο ν. 1740/87 για την προστασία κοραλλιογενών σχηματισμών κ.λπ. (ποινικές κυρώσεις στο άρθρο 2).

237. Ποινικές κυρώσεις στα άρθρα 15 και 17. Η ανωτέρω Υ.Α. καταργήθηκε στη συνέχεια από την υ.α. Η.Π. 13588/725/06 «Μέτρα, όροι και περιορισμοί για τη δι-

71560/3053/1985 «Διάθεση των χρησιμοποιούμενων ορυκτέλαιων σε συμμόρφωση προς την οδηγία 75/439/ΕΟΚ του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 16.6.1975»[238], η **π.υ.σ. 144/1987** «Προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος από τη ρύπανση που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες που εκχέονται σ΄ αυτό και ειδικότερα καθορισμός οριακών τιμών ποιότητας νερού σε κάδμιο, υδράργυρο και εξαχλωροκυκλοεξάνιο (HCH)»[239], η **υ.α. 18187/272/1988** «Καθορισμός μέτρων και περιορισμών για την αντιμετώπιση κινδύνων από ατυχήματα μεγάλης έκτασης που περικλείουν ορισμένες βιομηχανικές δραστηριότητες»[240], η **υ.α. 55648/2210/1991** «Μέτρα και περιορισμοί για την προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος και ειδικότερα καθορισμός οριακών τιμών των επικίνδυνων ουσιών στα υγρά απόβλητα»[241].

αχείριση επικίνδυνων αποβλήτων σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 91/689/ΕΟΚ «Για τα επικίνδυνα απόβλητα» του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 1991. Αντικατάσταση της υπ. αριθ. 19396/1546/1997 κοινής υπουργικής απόφασης «Μέτρα και όροι για τη διαχείριση επικίνδυνων αποβλήτων.» Στη νέα αυτή υ.α. οι ποινικές κυρώσεις περιλαμβάνονται στο άρθρο 17.

238. Ποινικές κυρώσεις στο άρθρο 13. Καταργήθηκε από την υ.α. 98012/2001/96, η οποία με τη σειρά της αντικαταστάθηκε από το π.δ. 82/2004 -Αντικατάσταση της κ.υ.α. 98012/2001/96 «καθορισμός μέτρων και όρων για τη διαχείριση των χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων» (40/Β) «Μέτρα, όροι και πρόγραμμα για την εναλλακτική διαχείριση των Αποβλήτων Λιπαντικών Ελαίων». Στο ανωτέρω π.δ. προβλέπονται ποινικές κυρώσεις στο άρθρο 12.

239. Με την πράξη αυτή επιδιώκεται η εναρμόνιση της εθνικής μας νομοθεσίας με τις οδηγίες 76/464/ΕΟΚ, 82/176/ΕΟΚ, 83/515/ΕΟΚ, 84/156/ΕΟΚ και 84/491/ΕΟΚ. Ποινικές κυρώσεις στο άρθρο 7.

240. Ποινικές κυρώσεις στο άρθρο 12. Καταργήθηκε από την υ.α. 5697/590/2000 που και αυτή αντικαταστάθηκε στη συνέχεια από την κ.υ.α. 12044/613/07 «Καθορισμός μέτρων και όρων για την αντιμετώπιση κινδύνων από ατυχήματα μεγάλης έκτασης σε εγκαταστάσεις ή μονάδες, λόγω της ύπαρξης επικίνδυνων ουσιών, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2003/105/ΕΚ «για τροποποίηση της οδηγίας 96/82/ΕΚ του Συμβουλίου για την αντιμετώπιση των κινδύνων μεγάλων ατυχημάτων σχετιζόμενων με επικίνδυνες ουσίες» του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Δεκεμβρίου 2003. Αντικατάσταση της υπ αριθμ. 5697/590/2000 κοινής υπουργικής απόφασης». Ποινικές κυρώσεις προβλέπονται στο άρθρο 19.

241. Συμπληρώθηκε από την υ.α. 90461/2193/94 «Συμπλήρωση του παραρτήματος του άρθρου 12 της υπ αριθ. 55648/2210/91 κοινής υπουργικής απόφασης «Μέτρα και περιορισμοί για την προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος και ειδικότερα καθορισμός οριακών τιμών των επικίνδυνων ουσιών στα υγρά απόβλητα». Ποινικές κυρώσεις στο άρθρο 13. Με την υ.α. 55648/2210/1991 εναρμονίζεται το εθνικό μας δίκαιο με την οδηγία 86/280/ΕΟΚ.

1. Ο ν. 743/1977 για την προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος

Εφαρμόζοντας διαφορετική πρακτική από την ως τότε ακολουθούμενη ο νομοθέτης (πρόβλεψη ποινικών κυρώσεων για παραβάσεις που δευτερογενώς μόνο υπηρετούσαν την προστασία περιβαλλοντικών αγαθών) κάνει ένα πρώτο ουσιαστικό βήμα με το νόμο 743/ 1977 «Περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» στην πορεία ανάδειξης περιβαλλοντικών αγαθών, στην προκειμένη περίπτωση του θαλασσίου περιβάλλοντος, ως άξιων αυτοτελούς προστασίας.

Ο ν. 743/1977 αποτελεί ακόμη και σήμερα ένα από τα σημαντικότερα νομοθετήματα στο πεδίο της ελληνικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας και το βασικό νομοθέτημα για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος. Περιέχει σειρά ορισμών (δεκαεπτά) για τους όρους που αξιοποιούνται στις διατάξεις του (άρθρο 1), απαγορευτικές διατάξεις, υποχρεώσεις και ειδικές ρυθμίσεις για πλοία και δεξαμενόπλοια (άρθρα 3-9) αλλά και ένα πλέγμα ποινικών, διοικητικών και πειθαρχικών κυρώσεων (άρθρο 13)[242].

242. Του ν. 743/1977 προηγήθηκαν και ακολούθησαν διεθνείς συμβάσεις που κυρώθηκαν από τη χώρα μας και συνδέονται με την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος. Αρχικά το ν.δ. 191/1974 «Επικύρωση της Σύμβασης Ramsar». Η Σύμβαση Ramsar αποσκοπούσε στη συνολική προστασία των υγρότοπων (όχι μόνο του θαλασσίου περιβάλλοντος) ως οικοσυστημάτων, χωρίς να επικεντρώνεται στην προστασία ορισμένου έμβιου ή αβιοτικού στοιχείου ή στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων μορφών ρύπανσης. Σκοπός της Σύμβασης ήταν η επισήμανση της οικολογικής σημασίας των υγροβιότοπων, ο καθορισμός υγροβιότοπων διεθνούς ενδιαφέροντος και η προστασία τους. Ακολούθησε ο ν. 314/1976 - Περί κυρώσεως της υπογραφείσης εν Βρυξέλλαις Διεθνούς Συμβάσεως «Περί αστικής ευθύνης συνεπεία ζημιών εκ ρυπάνσεως υπό πετρελαίου, 1969 και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων». Λίγο αργότερα ψηφίστηκε ο ν. 855/1978 Περί κυρώσεως της υπογραφείσης εις Βαρκελώνην το 1976 Διεθνούς Συμβάσεως «Περί προστασίας της Μεσογείου θαλάσσης εκ της ρυπάνσεως» κ.λπ. Στη συνέχεια ακολούθησαν, μεταξύ άλλων, ο ν. 1147/ 1981 - Περί κυρώσεως της υπογραφείσης εις Λονδίνον, Πόλιν του Μεξικού, Μόσχαν και Ουάσιγκτων, το 1972 Διεθνούς Συμβάσεως «περί προλήψεως ρυπάνσεως της θαλάσσης εξ απορρίψεως καταλοίπων και άλλων υλών και άλλων τινών διατάξεων». Λίγο αργότερα εκδόθηκε ο ν. 1269/1982 «Για την κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης «περί προλήψεως της ρύπανσης της θαλάσσης από πλοία» του 1973 και του Πρωτοκόλλου του 1978 που αναφέρεται σ΄ αυτή τη Σύμβαση.» Πρόκειται για τη Σύμβαση Marpol 1973/1978. Η Σύμβαση αυτή, όπως και τα Πρωτόκολλά της υπέστησαν στη συνέχεια σειρά τροποποιήσεων. Η Σύμβαση Marpol περιλαμβάνει λεπτομερείς ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση της θαλάσσιας ρύπανσης από τις εκροές πετρελαίου και άλλων επικίνδυνων ουσιών από τα πλοία που προκαλούνται είτε από τη συνήθη λειτουργία των πλοίων είτε από ατυχήματα. Ακολούθησε ο ν. 1638/1986 – Κύρωση της διεθνούς σύμβασης που υπογράφηκε στις Βρυξέλλες το 1971 «ίδρυση διεθνούς κεφαλαίου για την αποζημίωση ζημιών ρύ-

Ο ν. 743/1977 υπέστη σειρά τροποποιήσεων, αρχικά με το άρθρο ένατο παρ.1 (Β) του ν. 1147/1981. Στη συνέχεια τροποποιήθηκε εκ νέου με το άρθρο δέκατο του ν. 2252/1994 και το άρθρο μόνο του π.δ. 86/1997 και τελικά κωδικοποιήθηκε σε ενιαίο κείμενο και μεταγλωττίστηκε στη δημοτική με το π.δ. 55/ 1998. Σε ότι αφορά όμως τις ποινικές διατάξεις του άρθρου 13 του νόμου 743/1977 παρέμειναν αναλλοίωτες με μόνη διαφορά τη μεταγλώττισή τους στη δημοτική.

Ειδικότερα στο άρθρο 13, στη μεταγλωττισμένη στη δημοτική διατύπωσή του, προβλέπονται τα εξής:

«1. Οι παραβάτες του παρόντος Νόμου, της «Σύμβασης» και των Προεδρικών Διαταγμάτων και Υπουργικών Αποφάσεων που εκδίδονται σε εκτέλεση αυτών, τιμωρούνται ποινικά, διοικητικά και πειθαρχικά ως εξής:

(α) Ποινικές κυρώσεις:

(i) Αυτοί που με πρόθεση προκαλούν σοβαρή ρύπανση τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Αν από την πράξη μπορεί να προκύψει κίνδυνος ζημιάς ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα, τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους.

II) Αυτοί που από αμέλεια γίνονται υπαίτιοι των παραπάνω πράξεων τιμωρούνται με φυλάκιση. Αυτοί μπορούν να απαλλάσσονται από κάθε ποινή, αν με δική τους πρωτοβουλία εξουδετερώσουν τη ρύπανση και αποτρέψουν κάθε βλάβη ή ζημιά που μπορεί να επέλθει ή αν με γρήγορη αναγγελία προς τις Αρχές συντελέσουν στην εξουδετέρωση της ρύπανσης, καταβάλλοντας ταυτόχρονα και τις συναφείς δαπάνες.»

πανσης από πετρελαιοειδή» και ρύθμιση συναφών θεμάτων. Στη συνέχεια ακολούθησε η κύρωση και άλλων σημαντικών Διεθνών Συμβάσεων και Συνθηκών, όπως ο ν. 2252/1994 - Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης «για ετοιμότητα, συνεργασία και αντιμετώπιση της ρύπανσης της θάλασσας από πετρέλαιο, 1990» και άλλες διατάξεις και ο ν. 2321/1995 «Κύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας και της Συμφωνίας που αφορά την εφαρμογή του μέρους XI της Σύμβασης». Πρόκειται για τη Σύμβαση του Montego Bay το 1982 και της Σύμβασης της Νέας Υόρκης το 1994 αντίστοιχα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κυρωτικοί νόμοι των ανωτέρω Διεθνών Συμβάσεων, ειδικά για τις περιπτώσεις θαλάσσιας ρύπανσης, δεν προέβλεπαν οι ίδιοι ποινικές κυρώσεις, κατά περίπτωση ρύπανσης, αλλά παρέπεμπαν στις ποινικές διατάξεις του εσωτερικού δικαίου κάθε κράτους. Βλ. σχετικά και *Δημητράτο,* Το πρόβλημα των ποινικών κυρώσεων για τη θαλάσσια ρύπανση, ΠοινΧρ ΝΔ (2004) σ. 1062 επ., *Αναγνωστόπουλο,* Η ποινική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, σε: Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1996, σ. 82-83.

Όπως σαφώς προκύπτει από τη διάταξη του άρθρου 13 παρ. 1α (i) τυποποιείται στο πρώτο εδάφιο ως βασικό πλημμέλημα η πρόκληση με δόλο σοβαρής ρύπανσης με πλαίσιο ποινής φυλάκιση τριών μηνών έως πέντε ετών, ενώ στο δεύτερο εδάφιο προβλέπεται ως διακεκριμένη παραλλαγή η περίπτωση της πρόκλησης σοβαρής ρύπανσης με πράξη από την οποία μπορεί να προκύψει κίνδυνος ζημιάς ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα οπότε το πλαίσιο ποινής είναι φυλάκιση από ένα έως πέντε έτη. Ακόμη στην περίπτωση τέλεσης της πράξης από αμέλεια (άρθρο 13 παρ. 1α (ii) στο πρώτο εδάφιο προβλέπεται φυλάκιση (πλαίσιο ποινής δέκα ημέρες ως πέντε έτη) και στο δεύτερο εδάφιο προβλέπεται δυνητικός λόγος απαλλαγής από την ποινή για τους δράστες: «μπορούν να απαλλάσσονται από κάθε ποινή, αν με δική τους πρωτοβουλία εξουδετερώσουν τη ρύπανση και αποτρέψουν κάθε βλάβη ή ζημιά που μπορεί να επέλθει ή αν με γρήγορη αναγγελία προς τις Αρχές συντελέσουν στην εξουδετέρωση της ρύπανσης, καταβάλλοντας ταυτόχρονα και τις συναφείς δαπάνες».

Περαιτέρω στο νόμο ορίζεται η έννοια της «ρύπανσης» στο άρθρο 1 στοιχ. ιδ), όπου διατυπώνονται ορισμοί σχετική με την εφαρμογή του, ως «Η παρουσία στη θάλασσα κάθε ουσίας, η οποία αλλοιώνει τη φυσική κατάσταση του θαλασσινου νερού ή το καθιστά επιβλαβές, στην υγεία του ανθρώπου ή στην πανίδα και χλωρίδα των βυθών και γενικά ακατάλληλο για τις προβλεπόμενες κατά περίπτωση χρήσεις του».[243]

243. Επισημαίνεται ωστόσο από τη θεωρία η διαφορά του ορισμού της «ρύπανσης» του άρθρου 1 στοιχ. ιδ) του ν. 743/1977 με αυτόν του ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος». Ειδικότερα στο άρθρο 2 παρ. 2 του ν. 1650/1986 ορίζεται η έννοια της ρύπανσης ως: «Η παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας σε ποσότητα, συγκέντρωση ή διάρκεια που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα ή υλικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του». Δηλαδή, στον παραπάνω ορισμό του άρθρου 1 εδ. ιδ) η αλλοίωση της φυσικής κατάστασης του θαλασσινού νερού αναφέρεται διαζευκτικά (και ανεξάρτητα) από οποιαδήποτε δυνατότητα βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα ως τρόπος αξιόποινης προσβολής. Έτσι ανεξαρτητοποιείται η προστασία του οικολογικού στοιχείου από τη διακινδύνευση άλλων εννόμων αγαθών. Βλ. *Χαραλαμπάκη,* Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος - Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και εγκλήματα διακινδύνευσης, σε: Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, Ποινική Προστασία του περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, 1996, σ. 51-52. Πρβλ. όμως και *Μοροζίνη*, Περιβάλλον ΙΙΙ, σε Παύλου/Σάμιου (έκδ. επιμ.), Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, 2012, σ. 7.

Όπως προκύπτει από τη νομοτυπική διατύπωση της διάταξη του άρθρου 13 παρ. 1α (i) το βασικό έγκλημα είναι η πρόκληση με δόλο σοβαρής ρύπανσης του θαλασσίου περιβάλλοντος. Πρόκειται συνεπώς για ένα έγκλημα αποτελέσματος, αφού για τη στοιχειοθέτησή του δεν αρκεί η απόρριψη αποβλήτων, απορριμμάτων ή άλλων ουσιών αλλά απαιτείται η πρόκληση ρύπανσης, η οποία, υπό την προεκτεθείσα διατύπωση, εμφανίζεται με τη μορφή της «αλλοίωσης της φυσικής κατάστασης του θαλασσινού νερού» και συνακόλουθα έγκλημα βλάβης με τη μορφή της σοβαρής ρύπανσης του θαλασσίου περιβάλλοντος[244].

Σε ότι αφορά τη διακεκριμένη παραλλαγή του εδαφ. β΄ του άρθρου 13 παρ. 1α (i) «αν από την πράξη μπορεί να προκύψει κίνδυνος ζημιάς ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα, τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους», πρόκειται για έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης που συνδέεται με την προσφορότητα της πράξης να προκαλέσει «κίνδυνο ζημιάς ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα»[245]. Ως βλάβη σε «πρόσωπα» νοείται η βλάβη της υγείας ή και της ζωής ανθρώπων ενώ ως πράγματα νοούνται τα ξένα πράγματα. Κατά πόσον η ρυπαντική συμπεριφορά είναι πρόσφορη να προκαλέσει κίνδυνο βλάβης για πρόσωπα ή πράγματα κρίνεται από το είδος, την ένταση και την έκταση της ρύπανσης και σε μεγάλο βαθμό από άλλα στοιχεία[246].

Αν το αδίκημα τελέστηκε από αμέλεια σύμφωνα με άρθρο 13 παρ. 1α (ii), προβλέπεται στο εδαφ. β΄ δυνητικός λόγος απαλλαγής από την ποινή. Οι δράστες δηλαδή της σοβαρής ρύπανσης από αμέλεια «μπορούν να απαλλάσσονται από κάθε ποινή, αν με δική τους πρωτοβουλία εξουδετερώσουν τη ρύπανση και απότρέψουν κάθε βλάβη ή ζημιά που μπορεί να επέλθει ή αν με γρήγορη αναγγελία τους προς τις αρχές συντελέσουν στην εξουδετέρωση της ρύπανσης, καταβάλλοντας συγχρόνως και τις συναφείς δαπάνες». Επισημαίνεται πάντως ότι για την εφαρμογή της διάταξης πρέπει η εξουδετέρωση ή αποτροπή της ρύπανσης να γίνεται με τον επιστημονικώς

244. Έτσι και *Αναγνωστόπουλος*, Η ποινική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, ό.π., σ. 51, *Μοροζίνης*, Περιβάλλον ΙΙΙ, ό.π., σ. 6-7.

245. Έτσι και *Χαραλαμπάκης*, Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος, ό.π., σ. 51, Μοροζίνης, Περιβάλλον ΙΙΙ, ό.π., 11-12.

246. Λ.χ. αν η ρύπανση προκλήθηκε σε μικρή απόσταση από ακτές προσβάσιμες σε λουόμενους ή σε περιοχές πλούσιες σε αλιεύματα ή κοντά σε ιχθυοτροφεία με συνέπεια τη δυνατότητα πρόκλησης κινδύνου σε ανθρώπους ή σε περιουσιακά στοιχεία τρίτων. Βλ. και *Μοροζίνη*, Περιβάλλον ΙΙΙ, ό.π., σ. 12.

ενδεδειγμένο τρόπο, με τη χρήση δηλαδή των κατάλληλων διασκορπιστικών ουσιών κ.λπ.[247]

Στο άρθρο 11 παρ. 1 του ν. 743/1977 θεμελιώνεται ιδιαίτερη νομική υποχρέωση σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων να αποτρέψουν, να περιορίσουν ή να αντιμετωπίσουν τη ρύπανση. Συγκεκριμένα ορίζεται στην παρ. 1 του άρθρου 11 «Σε περίπτωση ρύπανσης ή πιθανού κινδύνου πρόκλησης αυτής, ο πλοίαρχος και ο εκπρόσωπος του πλοίου, ο προϊστάμενος ή διευθυντής της εγκατάστασης, καθώς και οι τυχόν εντεταλμένοι υποχρεούνται να αναφέρουν αμέσως το περιστατικό στην αρμόδια Λιμενική Αρχή ή στο Υπουργείο και να λάβουν άμεσα κάθε πρόσφορο μέτρο για την αποτροπή, περιορισμό και αντιμετώπιση της ρύπανσης, ενεργώντας σύμφωνα με τα υφιστάμενα σχέδια αντιμετώπισης της ρύπανσης. Σε περίπτωση που για οποιοδήποτε λόγο αυτός που προκάλεσε τη ρύπανση, οι συνυπεύθυνοι και οι τυχόν εντεταλμένοι αδυνατούν να λάβουν τα αναγκαία μέτρα στην έκταση που απαιτείται, υποχρεούνται να αναθέτουν αμέσως τις εργασίες αυτές σε αναγνωρισμένες επιχειρήσεις αντιμετώπισης της ρύπανσης, ευθυνόμενοι επιπρόσθετα για τις συνέπειες κάθε καθυστέρησης». Είναι προφανές ότι έχουμε να κάνουμε με ένα επιτακτικό κανόνα, η παράβαση του οποίου θεμελιώνει ευθέως δια παραλείψεως έγκλημα (άρθρο 15 ΠΚ), ο οποίος προσδιορίζει το περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης για την αποτροπή, τον περιορισμό και την αντιμετώπιση της ρύπανσης αλλά και τον κύκλο των προσώπων που είναι φορείς των σχετικών καθηκόντων[248].

Τέλος ειδικής μνείας αξίζει το ζήτημα ότι ο νομοθέτης τιμωρεί, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 13 παρ. 1α (i), μόνο τις περιπτώσεις *σοβαρής* ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Αυτό συνεπάγεται από πλευράς αντεγκληματικής πολιτικής ότι οι μικρότερων διαστάσεων βλαπτικές αλλοιώσεις του θαλάσσιου περιβάλλοντος αντιμετωπίζονται ως ποινικά αδιάφορες. Ατιμώρητες ποινικά παραμένουν εκ των πραγμάτων και οι παραβάσεις των απαγορεύσεων, υποχρεώσεων και προστατευτικών όρων που θεσπίζονται με το νομοθέτημα αυτό[249], ανεξαρτητως έκτασης ή έντασης των κινδύνων βλάβης του θαλάσσιου περιβάλλοντος που δημιουργούν, ειμή μόνον στις περιπτώσεις αιτιώδους πρόκλησης από αυτές

247. *Αναγνωστόπουλος,* Η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, ό.π., σ. 86.

248. *Μοροζίνης,* Περιβάλλον ΙΙΙ, ό.π., σ. 5. Βλ. σχετικά και *ΑΠ 1682/1998,* ΠοινΧρ ΜΘ΄ (1999) σ. 939.

249. Βλ. ιδίως άρθρα 3-8 και 11.

σοβαρής ρύπανσης[250]. Με τον αποκλεισμό όμως, πέραν των περιορισμένης εκτάσεως βλαπτικών συμπεριφορών, και των επικίνδυνων για το θαλάσσιο περιβάλλον συμπεριφορών από την ομάδα των αξιόποινων πράξεων εξουδετερώνεται η προληπτική παρέμβαση του ποινικού δικαίου και μαζί της μια ενδεδειγμένη, από πλευράς αντεγκληματικής πολιτικήςιδίως για την αποτελεσματική προστασία των περιβαλλοντικών αγαθώνλειτουργία των ποινικών κανόνων[251].

Παράλληλα, η μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων θαλάσσιας ρύπανσης (μέσης, μικρής και ασήμαντης έκτασης) που, σωρευτικά συνυπολογιζόμενες, έχουν τεράστια συμβολή στην καταστροφή του θαλάσσιου περιβάλλοντος στη χώρα μας, διαφεύγουν του ποινικού ελέγχου. Ενόψει του άμεσου κινδύνου περαιτέρω επιδείνωσης της κατάστασης, η επανεξέταση των διατάξεων του άρθρου 13 του ν. 743/1977 στην κατεύθυνση της διεύρυνσης της δράσης του ποινικού δικαίου δεν αντιστρατεύεται το χαρακτήρα του τελευταίου ως ultima ratio της αντεγκληματικής πολιτικής[252].

Επισημαίνεται ορθώς ότι ο όρος «σοβαρή» ρύπανση είναι έννοια αξιολογική και στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος και ως εκ τούτου υπόκειται στον αναιρετικό έλεγχο[253]. Κατά συνέπεια ο νομοθέτης εναποθέτει εκ των πραγμάτων στην εκτίμηση των δικαστηρίων της ουσίας, ανάλογα με την εκάστοτε εξεταζόμενη περίπτωση, την κρίση για την αποδοχή της τέλεσης του εγκλήματος για την επιβολή των ποινικών κυρώσεων του άρθρου 13[254]. Τα τελευταία όμως καλούνται να αποφασίσουν στην πράξη στις ελάχιστες περιπτώσεις που, κατά την προηγηθείσα κρίση των

250. Για τις περιπτώσεις ρύπανσης που δεν χαρακτηρίζονται ως σοβαρές προβλέπεται ευθύνη αποκατάστασης της ζημιάς (άρθρο 12 του νόμου) και επιβολή διοικητικών - άρθρο 13 παρ. 1(β) -και πειθαρχικών - άρθρο 13 παρ 1(γ)- κυρώσεων.

251. Βλ. και *Παναγοπούλου-Μπέκα,* Το έννομο αγαθό περιβάλλον, 1992, σ. 170-171, *Μοροζίνη,* Περιβάλλον ΙΙΙ, ό.π., σ. 9 υποσ. 37.

252. Αντίθετος ο *Αναγνωστόπουλος* Η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλ- λοντος, ό.π., σ. 85, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής της διάταξης μόνο στις περιπτώσεις σοβαρής ρύπανσης, είναι συνεπής προς τη φύση του ποινικού δικαίου ως *ultima ratio*.

253. *Παναγοπούλου-Μπέκα*, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 247/2000, ΠοινΔικ 2000, σ. 717.

254. Έτσι και *Αναγνωστόπουλος,* Η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλ- λοντος, ό.π., σ. 85, *Δημητράτος,* Το πρόβλημα των ποινικών κυρώσεων για τη θαλάσσια ρύπανση, ό.π., σ. 1064. Κατά την άποψη του *Τσιρίδη,* Ποινική δικαιοδοσία στο θαλάσσιο χώρο και εγκλήματα τελούμενα επί πλοίου, 1998, σ. 214, η σοβαρότητα της ρύπανσης κρίνεται in concreto σύμφωνα με τους κανόνες της επιστήμης (επιτρεπόμενα ποσοστά ρύπων, είδος ρύπων, επικινδυνότητα ουσιών) σε συνδυασμό με ειδι-

διωκτικών λιμενικών αρχών, η προκληθείσα ρύπανση είναι σοβαρή ώστε να θεωρηθεί αναγκαία η παραπομπή τους στην ποινική δικαιοσύνη. Ασφαλώς λοιπόν δεν είναι τυχαίο ότι σχεδόν σαράντα χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ του ν. 743/1977, σε μια χώρα που μαστίζεται από τη ρυπογόνο δράση πλοίων, βιομηχανικών εγκαταστάσεων κ.λπ. και η οποία προσβλέπει, σε μεγάλο βαθμό, στην τουριστική της ανάπτυξη για τη στήριξη της εθνικής της οικονομίας, οι δημοσιευθείσες στο νομικό τύπο υποθέσεις ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος που απασχόλησαν τα ποινικά μας δικαστήρια είναι, συγκριτικά, ελάχιστες[255].

Σύμφωνα με τη νομολογία συνιστά σοβαρή ρύπανση της θάλασσας η διοχέτευση αποβλήτων μεταλλουργικού εργοστασίου, με αποτέλεσμα την αλλοίωση της φυσικής κατάστασης του θαλάσσιου νερού, το οποίο κατέστη επιβλαβές για την πανίδα και τη χλωρίδα του βυθού[256]. Ακόμη η ρήψη αποβλήτων από εργοστάσιο παραγωγής τοματοπολτού σε θαλάσσια περιοχή στις εκβολές χειμάρρου που προκάλεσε την αλλοίωση της φυσικής κατάστασης του θαλασσίου ύδατος, το κατέστησε επιβλαβές για την υγεία του ανθρώπου, την πανίδα και τη χλωρίδα των βυθών και γενικά ακατάλληλο για τις προβλεπόμενες κατά περίπτωση χρήσεις[257]. Ομοίως συνιστά σοβαρή ρύπανση της θάλασσας η διοχέτευση αποβλήτων μεταλλουργικού εργοστασίου, με συνέπεια την αλλοίωση της φυσικής κατάστασης του θαλάσσιου νερού, το οποίο κατέστη επιβλαβές για την πανίδα και τη χλωρίδα του βυθού[258]. Καταδίκη για σοβαρή θαλάσσια ρύπανση και στην περίπτωση μη λήψης προστατευτικών μέτρων (όπως η τοποθέτηση φράγματος στη δεξαμενή καθίζησης βιομηχανικού συγκροτήματος) με συνέπεια να μη συγκρατούνται οι ρύποι (κόκκοι κάρβουνου), να διοχετεύονται στη θαλάσσια περιοχή κόλπου και να προκληθεί σοβαρή ρύπανση[259]. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της διοχέτευσης υγρών αποβλήτων από βιομηχανία φινι-

κότερες συνθήκες της δημιουργίας της, τη χωρική έκταση, τη βλάβη του θαλάσσιου περιβάλλοντος που προκλήθηκε και τη δυνατότητα μείωσης ή εξάλειψής της.

255. Βλ. από την παλαιότερη νομολογία ΑΠ 813/1980, ΠοινΧρ Λ΄(1980), σ. 880, Πλημ. Ρόδου 1004/81, ΠοινΧρ ΛΑ΄(1981) σ. 597, ΑΠ 1371/1983, ΠοινΧρ ΛΔ΄(1984) σ. 296, ΑΠ 1493/83, ΠοινΧρ ΛΔ΄(1984) σ. 485, ΑΠ 213/1984, ΠοινΧρ ΛΔ΄(1984), σ. 787, ΑΠ 733/1984, ΠοινΧρ ΛΕ΄(1985) σ. 36, ΑΠ 807/1989 (Βουλ.) ΠοινΧρ Μ΄(1990) σ. 174, ΑΠ 326/1992, ΠοινΧρ ΜΒ΄(1992) σ. 439.

256. ΑΠ 1682/1998, ΠοινΧρ ΜΘ (1999) σ. 939.

257. ΑΠ 172/1997, ΠοινΧρ ΜΗ΄ (1998), σ. 36.

258. ΑΠ 308/2002, ΠοινΔικ 2002, σ. 795.

259. ΑΠ 592/2003, ΠοινΧρ ΝΓ΄(2003) σ. 1083.

ριστηρίου και βαφείου σε ποταμό, ο οποίος εκβάλλει σε θαλάσσια περιοχή με αποτέλεσμα τη σοβαρή ρύπανση της θάλασσας που πιθανόν να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιοτητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων της περιοχής[260].

2. Νομοθετήματα σχετικά με τη διάθεση γεωργικών φαρμάκων που συνδέονται με την προστασία του περιβάλλοντος

Λίγους μήνες νωρίτερα από τη θέσπιση του ν. 743/1977 είχε τεθεί σε ισχύ ο **ν. 721/1977** «Περί εγκρίσεως κυκλοφορίας και ελέγχου των γεωργικών φαρμάκων ως και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων». Πρόκειται για ένα νομοθέτημα άμεσα συνδεόμενο με την προστασία του περιβάλλοντος και ειδικότερα με τον έλεγχο της επιβλαβούς δράσης των γεωργικών φαρμάκων σε φυτά και ζώα, στον άνθρωπο και στο οικοσύστημα[261].

Στο νομοθέτημα αυτό, όπως τροποποιήθηκε στη συνέχεια με το **ν. 2538/1997** «Τροποποίηση της κείμενης νομοθεσίας για τα γεωργικά και κτηνιατρικά φάρμακα, ρύθμιση χρεών συνεταιριστικών οργανώσεων και άλλες διατάξεις», ακολουθείται στο άρθρο 31 η παλαιά μέθοδος επιβολής ποινικών κυρώσεων για την παράβαση των υποχρεώσεων συμμόρφωσης προς τις διατάξεις του νόμου. Ειδικότερα:

Στην παρ. 1 του ανωτέρω άρθρου προβλέπεται για τους παραβάτες της διατάξεως της παρ. 1 του άρθρου 2 του νόμου ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους[262]. Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου προβλέπεται ποινή φυλάκισης από τρείς (3) μήνες έως ένα (1) έτος για τον κάτοχο ή υποσκευαστή νοθευμένων ή μη εγκεκριμένης συσκευασίας φυτοπροστατευτικών προϊόντων (ΦΠΠ). Στην παρ. 6 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους η κατοχή, εμπορία, εισαγωγή, διακίνηση, διάθεση κ.λπ. φυτοπροστατευτικών προϊόντων πέραν της αναγραφομένης επί της συσκευασίας ημερομηνίας λήξης. Στην παρ. 9 προβλέπεται για τους παραβάτες

260. ΑΠ 2067/2008, ΠοινΧρ ΝΘ΄(2009) σ. 814.

261. Βλ. ενδεικτικά τις αναφορές στην προστασία του οικοσυστήματος στα άρθρα 3 παρ. 3, στοιχ. δ και θ, 8 παρ. 2 στοιχ. α, 14, στοιχ. ε, στ, κα, 24 παρ. 5 και 29 του ν. 721/ 1977.

262. Άρθρο 2 παρ. 1: «Απαγορεύεται η κατοχή, παρασκευή προς εμπορίαν, εμπορία, εισαγωγή, διάθεσις καθ΄ οιονδήποτε τρόπον, έστω και δωρεάν, ανταλλαγή, μεταφορά και διαφήμισις εντός της Χώρας γεωργικού φαρμάκου, εφόσον διά το φάρμακον τούτο δεν εχορηγήθη έγκρισις κυκλοφορίας.»

του πρώτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 13 του ανωτέρω νόμου[263] ποινή φυλάκισης μέχρι ενός (1) έτους, ενώ για τους παραβάτες του δεύτερου εδαφίου της παρ. 1 και της παρ. 2 φυλάκιση μέχρι έξι (6) μήνες. Ακόμη προβλέπονται ποινικές κυρώσεις για την άρνηση ή παρακώλυση της διενέργειας ελέγχων στα φυτοπροστατευτικά προϊόντα από τα εξουσιοδοτημένα ελεγκτικά όργανα (φυλάκιση μέχρι έξι (6) μήνες παρ. 11), τη χρησιμοποίηση φυτοπροστατευτικών προϊόντων χωρίς να τηρεί τους τρόπους χρήσης τους (φυλάκιση από ένα (1) έως έξι (6) μήνες - παρ. 12), την απόθήκευση φυτοπροστατευτικών προϊόντων χωρίς την εξασφάλιση της ασφαλούς φύλαξής τους (φυλάκιση από ένα (1) έως έξι (6) μήνες - παρ. 13), την καταπολέμηση εντόμων και τρωκτικών σε κατοικημένους χώρους χωρίς νόμιμη άδεια (φυλάκιση από ένα (1) έως έξι (6) μήνες - παρ. 14) και τέλος για τον έχοντα νόμιμη άδεια κατάπολέμησης εντόμων και τρωκτικών σε κατοικημένους χώρους αν χρησιμοποιεί μη εγκεκριμένα σκευάσματα ή δεν λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα ώστε να είναι ασφαλής η καταπολέμησή τους (φυλάκιση από ένα (1) έως τρείς (3) μήνες - παρ. 15).

Στον ανωτέρω ν. 2538/1997 προβλέπονται επίσης ποινικές κυρώσεις για παραβάσεις διατάξεων νομοθετημάτων που τροποποιήθηκαν με το νόμο αυτό και αφορούν τον τομέα της εμπορίας γεωργικών και κτηνιατρικών φαρμάκων[264].

Με το **ν. 4036/2012** «Διάθεση γεωργικών φαρμάκων στην αγορά, ορθολογική χρήση αυτών και συναφείς διατάξεις» καταργήθηκαν οι ποινικές διατάξεις του άρθρου 31 του ν. 721/1977 και αντικαταστάθηκαν με τις προβλεπόμενες στο άρθρο 10 του νόμου αυτού[265]. Στο άρθρο 14 του ν.

263. Άρθρο 13 ν. 721/1977 «1. Η διαφήμισις γεωργικού φαρμάκου δι΄ ο εχορηγήθη έγκρισις κυκλοφορίας, δεον να περιέχει στοιχεία μη αφιστάμενα των περιλαμβανομένων εις την έγκρισιν κυκλοφορίας. 2. Απαγορεύεται η εις τας διαφημίσεις χρησιμοποίησις εν όλω ή εν μέρει επισήμων εγγράφων, βεβαιώσεων ή ποιστοποιήσεων.»

264. Όπως το ν.δ. 220/1973, ο ν. 2147/1952 και ο ν. 248/1914. Βλ. άρθρο 2, άρθρο 3 και άρθρο 13 αντίστοιχα του ν. 2538/1997.

265. Άρθρο 10 του ν. 4036/2012: «Ποινικές κυρώσεις επί παραβάσεων σε θέματα φυτοπροστατευτικών προϊόντων»1. Αν διαπιστωθεί ότι περιλαμβάνονται πλαστά ή παραπλανητικά στοιχεία στο φάκελο που υποβλήθηκε και με βάση τον οποίο χορηγήθηκε άδεια διάθεσης φυτοπροστατευτικού προϊόντος στην αγορά ή αποκρύπτονται στοιχεία γνωστά κατά την υποβολή του φακέλου, ο υπεύθυνος τιμωρείται με φυλάκιση από τρεις (3) μήνες έως ένα (1) έτος.2. Όποιος εισάγει, παρασκευάζει, συσκευάζει, αποθηκεύει, μετακινεί ή διαθέτει στην αγορά μη εγκεκριμένα στη χώρα φυτοπροστατευτικά προϊόντα ή δραστικές ουσίες με σκοπό την εξαγωγή σε τρί-

4036/2012 προβλέπονται ποινικές κυρώσεις επί παραβάσεων σε θέματα υπολειμμάτων φυτοπροστατευτικών προϊόντων[266]. Τέλος, με τις διατάξεις

τες χώρες ή τη διακίνηση προς άλλο κράτος-μέλος χωρίς έγκριση της ΣΕΑ τιμωρείται με φυλάκιση από τρεις (3) μήνες έως ένα (1) έτος.3. Όποιος εισάγει, παρασκευάζει προς εμπορία, κατέχει, διαθέτει καθ΄ οιονδήποτε τρόπο, έστω και δωρεάν, ανταλλάσσει, μεταφέρει η χρησιμοποιεί μέσα στη χώρα φυτοπροστατευτικό προϊόν, για το οποίο δεν έχει χορηγηθεί άδεια διάθεσης στην αγορά ή του οποίου η άδεια διάθεσης στην αγορά έχει ανακληθεί ή για το οποίο δεν έχει χορηγηθεί άδεια παράλληλου εμπορίου, τιμωρείται με φυλάκιση από τρεις (3) μήνες έως ένα (1) έτος.4. Αν διαπιστωθεί φυτοπροστατευτικό προϊόν που εμφανίζει μη επιτρεπτές αποκλίσεις στην εγγυημένη σύνθεση ή στις φυσικοχημικές ιδιότητές του σε σχέση με τις οριζόμενες στο φάκελο που αφορά την άδεια διάθεσης στην αγορά που χορηγήθηκε, ο υπεύθυνος για τη διάθεση στην αγορά τιμωρείται με φυλάκιση από τρείς (3) μήνες έως δύο (2) έτη.5. Αν διαπιστωθεί συσκευασία ή ετικέτα φυτοπροστατευτικού προϊόντος με αποκλίσεις ως προς τα οριζόμενα στην άδεια διάθεσης στην αγορά, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα κατά το χρόνο διενέργειας του ελέγχου, ο υπεύθυνος για τη διάθεση στην αγορά τιμωρείται με φυλάκιση από τρεις (3) μήνες έως ένα (1) έτος.6. (Όπως τροποποιήθηκε με το ν. 4351/2015). Όποιος εισάγει, χρησιμοποιεί για επαγγελματική χρήση, διακινεί, διαθέτει καθ΄ οιονδήποτε τρόπο, έστω και δωρεάν, ανταλλάσσει, μεταφέρει φυτοπροστατευτικά προϊόντα πέραν της ημερομηνίας λήξης που προκύπτει από τη συσκευασία ή την ετικέτα, τιμωρείται με φυλάκιση από τρεις (3) μήνες έως ένα (1) έτος.7. Όποιος αρνείται ή παρακωλύει καθ΄ οιονδήποτε τρόπο τη διενέργεια των ελέγχων από τα εξουσιοδοτημένα ελεγκτικά όργανα ή αρνείται την παροχή στοιχείων και πληροφοριών ή παρέχει ψευδή στοιχεία και πληροφορίες ή αποκρύπτει στοιχεία και πληρο-φορίες τιμωρείται και με φυλάκιση από τρεις (3) μήνες έως ένα (1) έτος.8. Σε περίπτωση υποτροπής εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα.

266. Άρθρο 14: «Ποινικές κυρώσεις επί παραβάσεων σε θέματα υπολειμμάτων φυτοπροστατευτικών προϊόντων» 1. Όποιος παράγει, εισάγει ή εξάγει φυτικά προϊόντα που φέρουν υπολείμματα φυτοπροστατευτικών προϊόντων υψηλότερα από τα ανώτατα επιτρεπτά όρια όπως αυτά ορίζονται στον Κανονισμό (ΕΚ) αριθμ. 396/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι (6) μηνών.2. Όποιος διακινεί στην αγορά φυτικά προϊόντα με υπολείμματα φυτοπροστατευτικών προϊόντων υψηλότερα από τα ανώτατα επιτρεπτά όρια όπως αυτά ορίζονται στον Κανονισμό (ΕΚ) αριθμ. 396/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και δεν παρέχει ακριβείς και ιχνηλάσιμες πληροφορίες για τον παραγωγό ή τον προμηθευτή των φυτικών προϊόντων τιμωρείται με φυλάκιση από τρείς (3) μήνες μέχρι ένα (1) έτος.3. Όποιος αρνείται ή παρακωλύει καθ΄ οιονδήποτε τρόπο τη διενέργεια των ελέγχων από τα εξουσιοδοτημένα ελεγκτικά όργανα ή αρνείται την παροχή στοιχείων και πληροφοριών ή παρέχει ψευδή στοιχεία και πληροφορίες ή αποκρύπτει στοιχεία και πληροφορίες σχετικά με τον έλεγχο υπολειμμάτων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους.

του άρθρου 46 του ίδιου νόμου επιβάλλονται ποινικές κυρώσεις επί παραβάσεων σε θέματα ορθολογικής χρήσης γεωργικών φαρμάκων[267].

Με το νομοθέτημα αυτό υλοποιείται στη χώρα μας η λήψη των αναγκαίων συμπληρωματικών μέτρων για την εφαρμογή των διατάξεων α) του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1107/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «Σχετικά με τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά και την κατάργηση των Οδηγιών 79/117/ΕΟΚ και 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου» β) του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 396/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «Για τα ανώτατα όρια καταλοίπων φυτοφαρμάκων μέσα ή πάνω στα τρόφιμα και τις ζωοτροφές φυτικής ή ζωικής προέλευσης και για την τροποποίηση της Οδηγίας 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου» και γ) η ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των διατάξεων της Οδηγίας 2009/128/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «Σχετικά με την κοινή θέση του Συμβουλίου που αφορά τον καθορισμό πλαισίου κοινοτικής δράσης με σκοπό την επίτευξη ορθολογικής χρήσης των γεωργικών φαρμάκων».

Αυτό που παρατηρείται και στα σύγχρονα νομοθετήματα στο πεδίο της παράβασης των σχετικών με τα γεωργικά φάρμακα διατάξεων είναι το γεγονός ότι η παρεχόμενη ποινική προστασία περιορίζεται στη συνήθη πρακτική που ποινικοποιεί τις παραβάσεις των σχετικών διατάξεων (εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης) με κυρώσεις που στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων αναστέλλονται ή μετατρέπονται. Παράλληλα ελλείπει παντελώς η πρόβλεψη επιβαρυντικών περιπτώσεων (δυνητική, συγκεκριμένη διακινδύνευση, βλάβη του περιβάλλοντος ή της ανθρώπινης ζω-

267. Άρθρο 46: «Ποινικές κυρώσεις επί παραβάσεων σε θέματα ορθολογικής χρήσης γεωργικών φαρμάκων»1. Σε όποιον παρασκευάζει, τυποποιεί, συσκευάζει ή αποθηκεύει, με σκοπό την εμπορία, γεωργικά φάρμακα χωρίς την προβλεπόμενη εγγραφή στο Μητρώο βιομηχανιών και βιοτεχνιών παρασκευής γεωργικών φαρμάκων που τηρεί η αρμόδια αρχή, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον έξι (6) μηνών.2. Σε όποιον ασκεί εμπορία χονδρικής πώλησης ή εμπορία λιανικής πώλησης γεωργικών φαρμάκων, χωρίς την προβλεπόμενη αναγγελία έναρξης ή σε περίπτωση απαγόρευσης άσκησης εμπορίας γεωργικών φαρμάκων, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους.3. Όποιος ασκεί εμπορία γεωργικών φαρμάκων, τα οποία δεν έχουν άδεια διάθεσης στην αγορά, τιμωρείται και με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους.4. Σε όποιον διαθέτει προς πώληση γεωργικά φάρμακα, κατά παράβαση των οριζομένων στο άρθρο 35, επιβάλλεται φυλάκιση από τρείς (3) μήνες έως ένα (1) έτος.5. Σε όποιον αρνείται ή παρακωλύει τη διενέργεια των ελέγχων από τα εξουσιοδοτημένα ελεγκτικά όργανα ή αρνείται την παροχή πληροφοριών ή παρέχει ψευδείς ή ανακριβείς πληροφορίες, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους.

ής). Με τη μέθοδο αυτή βρίσκονται εκτός του ποινικού ελέγχου ιδιαίτερα επικίνδυνες ή επιβλαβείς συμπεριφορές που συνδέονται με την εισαγωγή, παραγωγή, εμπορία και χρήση φαρμάκων υψηλής τοξικότητας στις γεωργικές καλλιέργειες. Η νομοθετική πολιτική της εντελώς ασύμμετρης, σε σχέση με το μέγεθος των κινδύνων της σοβαρής ρύπανσης του περιβάλλοντος από τη χρήση γεωργικών φαρμάκων υψηλής τοξικότητας αλλά και της με αυτήν συνδεόμενης κατανάλωσης επιβλαβών για τον άνθρωπο προϊόντων, χρησιμοποίησης του ποινικού δικαίου δεν συμβάλλει μόνο στην υποβάθμιση της σημασίας του. Σημαίνει και κάτι άλλο: Δημιουργεί την εντύπωση είτε ότι αδυνατεί ο νομοθέτης να εντοπίσει τις σύγχρονες εστίες περιβαλλοντικών προσβολών και να αντιληφθεί την έκταση των επικίνδυνων παρενεργειών τους και για θεμελιώδη έννομα αγαθά (ζωή, υγεία) είτε ότι θεωρεί το μηχανισμό ποινικής καταστολής ως απρόσφορο μέσο για την αντιμετώπισή τους.

Ανάλογα προβλήματα εντοπίζονται και στο **ν. 1565/1985** «Λιπάσματα». Και το νομοθέτημα αυτό εντάσσεται στην ίδια ενότητα κινδυνογόνων δραστηριοτήτων και προβληματικής με το ν. 721/1977 αφού καλύπτει ρυθμιστικά το συναφή τομέα της χρήσης χημικών λιπασμάτων στις γεωργικές καλλιέργειες. Παρά τις αλλεπάλληλες τροποποιήσεις που υπέστη και το νομοθέτημα αυτό[268] εμφανίζει τις ίδιες αδυναμίες εκπλήρωσης των προστατευτικών του στόχων. Αρκεί μόνο να επισημανθεί ότι από πλευράς ποινικής ευθύνης για τις σχετικές παραβάσεις ο νομοθέτης αρκείται στις ποινές του άρθρου 458 του ΠΚ (άρθρο 11 του ν. 1565 όπως τροποποιήθηκε πρόσφατα με το άρθρο 49 παρ. 8 του ν. 4235/2014[269]. Λαμβανομένου υπόψιν ότι με το ν. 2207/1994 μετατράπηκα οι ποινικές κυρώσεις του άρθρου 458 ΠΚ από πλημμέλημα σε πταίσμα[270] γίνεται αντιληπτό ότι και στον τομέα της παραγωγής, εμπορίας και διάθεσης λιπασμάτων το εγκληματικό άδικο παραβάσεων με σοβαρούς κινδύνους για το περιβάλλον και τον άν-

268. Βλ. ν. 2040/1992, 2326/1995, 2732/1999, 2945/2001, 3147/2003 και ν. 4235/2014.

269. Ν. 4235/2014: «Διοικητικά μέτρα, διαδικασίες και κυρώσεις στην εφαρμογή της ενωσιακής και εθνικής νομοθεσίας στους τομείς των τροφίμων, των ζωοτροφών και της υγείας και προστασίας των ζώων και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.»

270. Άρθρο 458 ΠΚ: «**Παραβάσεις διοικητικών διατάξεων.** Όποιος με πρόθεση παραβαίνει επιτακτική ή απαγορευτική διάταξη διοικητικών νόμων τιμωρείται με πρόστιμο τουλάχιστον πενήντα εννέα (59) ευρώ, αν ην ειδική διάταξη αναφέρεται στο άρθρο αυτό ως προς την ποινική κύρωση της παράβασης.» Η μετατροπή του ποσού του προστίμου σε ευρώ έγινε με το ν. 2943/2001.

θρωπο που εκδηλώνεται στο πλαίσιο αυτών των δραστηριοτήτων αντιμετωπίζεται ως περιθωριακής σημασίας πρόβλημα. Αντίστοιχα αξιολογείται και η ποινική καταστολή. Η παρουσία της έχει συμβολικό και μόνο χαρακτήρα[271].

3. Νομοθετήματα σχετικά με την προστασία των δασών

3.1. Το ν.δ. 86/1969 για το δασικό κώδικα

Με το ν.δ. 86/1969 «Δασικός Κώδιξ», ένα σημαντικό για την εποχή του νομοθέτημα, επιχειρείται μια συστηματική προσπάθεια συγκρότησης ενός θεσμικού πλαισίου προστασίας του δασικού πλούτου της χώρας αλλά και των συνδεόμενων με αυτόν δραστηριοτήτων Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα εκτενές νομοθέτημα, οι πολυάριθμες διατάξεις του οποίου κατανέμονται σε 320 άρθρα. Το περιεχόμενό τους εκτείνεται, μεταξύ άλλων, στα ζητήματα της δασικής ιδιοκτησίας και συνιδιοκτησίας επί δημοσίων δασών, της εξαγοράς, ανταλλαγής και απαλλοτρίωσης ιδιωτικών δασών, της διαχείρισης προστατευτικών και παραμεθορίων δασών, του χαρακτηρισμού εθνικών δρυμών και μνημείων της φύσης, των τρόπων και άδειας υλοτόμησης, της βοσκής εντός δασών, της διαχείρισης και εκμετάλλευσης δημοσίων δασών, της αναδάσωσης, της κατασκευής δασικών έργων και οδών και στα σχετικά με τη θήρα, τα εκτροφεία θηραμάτων, τα καταφύγια άγριας ζωής, τις ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές, τις απαγορεύσεις θήρας κ.λπ. Το νομοθέτημα αυτό υπέστη πληθώρα τροποποιήσεων μέχρι σήμερα[272] ενώ ικανός αριθμός άρθρων του καταργήθηκε.

Οι προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις για παραβίαση των σχετικών διατάξεων βρίσκονται εγκατεσπαρμένες σε πολλά άρθρα, όπως στο άρθρο 71, στο 98, στο 106, στο 116 στο 268, στο 273, στο 275, στο 276 στο 279, στο 280, στο 282, στο 286, στο 287 και στο 288. Σε ότι αφορά την κατηγο-

271. Η μόνη περίπτωση ποινικά ενδιαφέρουσας συμπεριφοράς με άξια λόγου ποινική κύρωση είναι η παράβαση της υποχρέωσης του απορρήτου από υπάλληλο ή μέλος της ΤΕ.Γ.ΕΛ. για αποκάλυψη σε μη αρμόδιο πρόσωπο στοιχείου τεχνικού, βιομηχανικού ή εμπορικού χαρακτήρα σχετικού με τα λιπάσματα, για την οποία προβλέπεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους και χρηματική ποινή (βλ. άρθρο 49, παρ. 8 περ. 2). Και στην περίπτωση όμως αυτή αυτό που προστατεύεται δεν είναι η πρόκληση κινδύνου ή βλάβης στο περιβάλλον ή στον άνθρωπο από τη χρήση λιπασμάτων αλλά το απόρρητο επαγγελματικών στοιχείων που συνδέονται με τα λιπάσματα.

272. Βλ. λ.χ. ν.δ. 996/1971, ν. 177/1975, ν. 998/1979, ν. 1337/1983, ν. 1734/1987, ν. 1845/1989, 2637/1998, ν. 3208/2003, ν. 4138/2013, ν. 4264/2014 και ν. 4280/2014.

ριοποίηση των παραβάσεων με κριτήριο το ύψος προβλεπόμενων ποινών πρόκειται για αξιόποινες πράξεις πλημμεληματικού και πταισματικού χαρακτήρα, με μόνη εξαίρεση την κακουργηματική διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 268, όπως τροποποιήθηκε με το 4138/2013, στην οποία προβλέπεται ποινή κάθειρξης μέχρι δέκα έτη για τις περιπτώσεις β΄ έως και ε΄ της παραγράφου 1 του άρθρου 268, αν η προξενηθείσα από την τέλεση των πράξεων αυτών ζημιά στο δάσος υπερβαίνει τα 10.000 ευρώ[273]. Στις περισσότερες περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης (βλ λ.χ. άρθρα 71, 95, 106, 116, 273, 276, 278 και 280) χωρίς να λείπουν όμως και οι περιπτώσεις εγκλημάτων βλάβης (βλ. άρθρα 268, 279, 282, 286, 287).

3.2. Ο ν. 998/1979 για την προστασία των δασών

Ο ν. 998/1979 «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας» αποτελεί ένα από τα βασικότερα μέχρι σήμερα στον τομέα της δασοπροστασίας νομοθετήματα στη χώρα μας και μαζί με τις διατάξεις του δασικού κώδικα συνθέτουν τον κύριο κορμό της εθνικής μας νομοθεσίας για την προστασία του δασικού πλούτου της χώρας. Ήδη στο άρθρο 24 του Συντάγματος αναφέρεται ρητά η συνταγματική επιταγή για τη νομοθετική παρέμβαση στο πεδίο της προστασίας των δασών και των δασικών εκτάσεων της χώρας[274], σε εκτέλεση της οποίας εκδόθηκε ο ν.

273. Άρθρο 268 περ. β) ο υλοτομών, κατασκευάζων, ή συλλέγων δασικά προϊόντα χωρίς άδεια υλοτομίας κ.λπ., γ) ο υλοτομών, κατασκευάζων, ή συλλέγων δασικά προϊόντα δυνάμει αδείας ή έγκρισης ατελούς υλοτομίας της δασικής αρχής ή αδείας και του ιδιοκτήτη, προκειμένου περί μη δημοσίου δάσους, κατά τρόπον αντιβαίνοντα στις περί του τρόπου υλοτομίας κ.λπ. διατάξεις, δ) ο μεταφέρων δασικά προϊόντα πριν την εξέλεγξη ή μετά από αυτήν από τον τόπο εξέλεγξης στον τόπο της πρώτης αποθήκευσης ή από αυτόν αλλού χωρίς θεώρηση ή εξόφληση του πρωτοκόλλου εξελέγξεως του δελτίου μεταφοράς κ.λπ., ε) ο μεταφέρων δασικά προϊόντα πλέον των επιτρεπομένων να μεταφερθούν, σύμφωνα με τα ως άνω έγγραφα μεταφοράς, καθώς και ο κάτοχος των παρανόμως μεταφερομένων δασικών προϊόντων.

274. Το άρθρο 24 του Συντάγματος στην παρ. 1, μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, ορίζει ότι «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον.»

998/1979. Η συνταγματική προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων επεκτείνεται και με το άρθρο 117 παρ. 3[275] και παρ. 4[276] του Συντάγματος.

Ο ν. 998/1979 αποτελείται από 84 άρθρα και έχει υποστεί έως σήμερα πολύάριθμες τροποποιήσεις[277]. Με το ν. 998/1979 δημιουργούνται ειδικά όργανα για την άσκηση της δασικής πολιτικής του κράτους και θεσπίζονται μέτρα για την προστασία, διατήρηση, ανάπτυξη και βελτίωση των δασών και των δασικών εκτάσεων, όπως η δημιουργία δασολογίου, η πρόβλεψη δασικών οδών, η μέριμνα για ανανέωση και βελτίωση των δασών, για την επιτήρηση των δασών, για την προστασία της πανίδας και της χλωρίδας των δασών, την περιβαλλοντική εκπαίδευση του κοινού, η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση των πυρκαγιών, η πρόβλεψη ζητημάτων υποχρεωτικής αναδάσωσης κ.α.

Οι ποινικές κυρώσεις για την παράβαση των διατάξεων του νόμου προβλέπονται στα άρθρα 68-71. Σε ότι αφορά τη νομοθετική επιλογή των τυποποιούμενων αξιόποινων συμπεριφορών πρέπει να σημειωθούν τα εξής: Σε γενικότερο επίπεδο προβλέπονται ποινικές κυρώσεις τόσο προληπτικού χαρακτήρα για παραβίαση σχετικών απαγορεύσεων (με τη μορφή δηλαδή εγκλημάτων αφηρημένης διακινδύνευσης) όσο και για περιπτώσεις πρόκλησης βλάβης (παράνομες εκχερσώσεις, υλοτομήσεις, πρόκληση πυρκαγιάς σε δάσος ή δασική έκταση κ.λπ.). Ένα βασικό χαρακτηριστικό των ανωτέρω ποινικών διατάξεων είναι η ποινικοποίηση συμπεριφορών με τη συνηθισμένη «μέθοδο» της τυποποίησης διοικητικών παραβάσεων ως εγκλημάτων αφηρημένης διακινδύνευσης, χωρίς όμως να λαμ-

275. Άρθρο 117 παρ. 3 «Δημόσια ή ιδιωτικά δάση και δασικές εκτάσεις που κατάστράφηκαν ή καταστρέφονται από πυρκαγιά ή που με άλλο τρόπο αποψιλώθηκαν ή αποψιλώνονται δεν αποβάλλουν για το λόγο αυτό το χαρακτήρα που είχαν πριν καταστραφούν, κηρύσσονται υποχρεωτικά αναδασωτέες και αποκλείεται να διατεθούν για άλλο σκοπό.»

276. Άρθρο 117 παρ. 4 του Συντάγματος «Η αναγκαστική απαλλοτρίωση δασών ή δασικών εκτάσεων που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου επιτρέπεται μόνο υπέρ του Δημοσίου, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 17, για λόγους δημόσιας ωφέλειας, διατηρείται πάντως η μορφή τους αμετάβλητη ως δασική.»

277. Βλ. μεταξύ άλλων τους νόμους 1734/1987, 1822/1988, 1845/1989, 1892/1990, 2044/1992, 2145/1993, 2612/1998, 2637/1998, 2644/1998, 2742/1999, 2941/2001, 3147/ 2003, 3170/ 2003, 3208/2003, 3337/2005, 3377/2005, 3468/2006, 3698/2008, 3818/ 2010, 4067/2012, 4277/2014, 4280/2014, 4315/2014, 4342/2015 και 4351/2015.

βάνονται υπόψιν στοιχειώδη κριτήρια διαφοροποίησης του εγκληματικού αδίκου από το ποινικό άδικο. Έτσι, μεταξύ άλλων, τιμωρούνται σε βαθμό πλημμελήματος το άναμμα φωτιάς εντός οικιών, ξενοδοχείων, εργαστηρίων, καλυβών κ.λπ. ακόμη και αν ευρίσκονται σε τριακόσια μέτρα απόσταση από τα όρια δασών ή δασικών εκτάσεων ή η εγκατάλειψη αχρήστων ειδών ή απορριμμάτων μέχρι την ίδια απόσταση, ανεξαρτήτως ποσότητας και πραγματικής δυνατότητας πρόκλησης κινδύνου πυρκαγιάς, εκτός και αν τηρηθούν τα από τους δασικούς κανονισμούς προβλεπόμενα μέτρα (άρθρο 23 παρ. 1 περ. β και περ. γ σε συνδυασμό με το άρθρο 69 παρ. 1). Στον ίδιο βαθμό τιμωρούνται οι εκάστοτε υπεύθυνοι που δεν μεριμνούν για την τακτική καθαριότητα της ζώνης εντός δασικών εκτάσεων ή δασών δια της οποίας διέρχονται ων σιδηροδρομικών γραμμών (άρθρο 24 παρ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 69 παρ. 4). Επίσης προβλέπεται ποινή για τους προέδρους των ΚΤΕΛ, τους ιδιοκτήτες υπεραστικών και τουριστικών λεωφορείων και οι αρμόδιοι διευθυντές των σιδηροδρόμων αν δεν εφοδιάζουν με σταχτοδοχεία και απαγορευτικές πινακίδες απόρριψης τσιγάρων λεωφορεία, πούλμαν, αυτοκινητάμαξες και οχήματα σιδηροδρομικών συρμών (άρθρο 24 παρ. 6 σε συνδυασμό με το άρθρο 69 παρ. 5 εδαφ. β΄). Με τις ποινές του άρθρου 458 ΠΚ τιμωρείται η μη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που επιβάλλει ο νομάρχης σχετικά με την προστασία από κινδύνους πυρκαγιάς σε δάση ή δασικές εκτάσεις (άρθρο 24 παρ. 4 και 48 παρ. 4 σε συνδυασμό με το άρθρο 69). Τέλος, με ποινή φυλάκισης τιμωρούνται κατά το άρθρο 68 παρ 3 του νόμου, οι παραβάτες των διατάξεων της παρ 7 του άρθρου 15[278] στην περίπτωση της παραβίασης της απαγόρευσης διέλευσης τροχοφόρων οχημάτων στο δασικό οδικό δίκτυο καθώς και οι βλάπτοντες, καταστρέφοντες ή μετακινούντες πινακίδες και ακόμη οι διοικούντες τους κατ΄ άρθρο 22 του νόμου 998/1979 προβλεπόμενους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς για τη μη εκπλήρωση των εις το εν λόγω άρθρο επιβαλλόμενων υποχρεώσεών τους. Ανάμεσα στις υποχρεώσεις των ανωτέρω διοικούντων, για τη μη τήρηση των οποίων προβλέπεται ποινή φυλάκισης, υπάγονται «η άσκηση της δέουσας επιτηρήσεως και τήρησης της δέουσας καθαριότητας» (άρθρο 22 παρ. 2 περ. γ) και η «αντιμετώπισης των συναφών προς την διατήρησιν, βελτίωσιν και ανάπτυξιν των εντός των ιδιοκτησιών της δασικής βλαστήσεως προβλημάτων» (άρθρο 22 παρ. 2 περ. δ).

Οι παραπάνω διατάξεις, οι οποίες αποτελούν μέρος μόνο του άκρως περιπτωσιολογικού πλέγματος αξιόποινων συμπεριφορών που τυποποιού-

278. Η παράγραφο 3 του άρθρου 68 προστέθηκε από την παρ. 2 του άρθρου 59 του ν. 2637/1998.

νται στα άρθρα 68-71 του ν. 998/1979, είναι δείγμα προληπτικής ποινικοποίησης διοικητικών παραβάσεων χωρίς κριτήρια εκτίμησης του αξιολογικού τους υποβάθρου[279], της πραγματικής δυνατότητάς τους, δηλαδή, να προκαλέσουν βλάβη. Παρά μάλιστα τις επαναλαμβανόμενες τροποποιήσεις του νόμου, αρκετές από αυτές είναι και πρόσφατες[280], αυτή η νομοθετική πρακτική εξακολουθεί να τηρείται.

Ασφαλώς στο σύστημα των κανόνων του ποινικού δικαίου που έχουν ως βασική τους αποστολή την προστασία των εννόμων αγαθών, η καταστολή συμπεριφορών σε προηγούμενα της βλάβης στάδια θεμελιώνεται στην ανάγκη μιας δραστικής προστατευτικής δικαιικής πολιτικής. Η τελευταία, χωρίς την ενσωμάτωση κανόνων προληπτικού χαρακτήρα για την αποτροπή των κινδύνων βλάβης των εννόμων αγαθών, ιδίως στις σημερινές συνθήκες κοινωνικής ζωής που ο κίνδυνος εμφανίζεται ως χαρακτηριστικό γνώρισμα του σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού[281], χάνει ουσιαστικό μέρος του περιεχομένου της. Η προληπτική λειτουργία του ποινικού δικαίου, ειδικά στο πεδίο των περιβαλλοντικών προσβολών, ενόψει της επικέντρωσης της τεχνολογικής απειλής στα βιοτικής σημασίας για την ύπαρξη του ανθρώπινου γένους και αναντικατάστατα από τη φύση τους επιμέρους στοιχεία του περιβάλλοντος, αποτελεί αυτονόητη προϋπόθεση μιας ενεργού αντεγκληματικής πολιτικής. Στο μέτρο μάλιστα που η βλαπτική μεταβολή τους είναι δυσχερώς ανατάξιμη, η ποινική καταστολή δραστηριοτήτων που δημιουργούν όρους κινδύνου είναι απολύτως αναγκαία. Έτσι δεν

279. Βλ. και *Βρύζα*, Για την ποινική προστασία του δάσους από εμπρησμό, Αρμενόπουλος, 1987, σ. 845-846.

280. Βλ. πιο πάνω στη σημ. 273.

281. Μεταξύ των παρενεργειών του σημερινού τεχνικού πολιτισμού καταγράφεται ως ειδικής βαρύτητας στοιχείο η εκρηκτική μεταβολή των δεδομένων του κινδύνου που συνεπάγεται η βαθμιαία μετάβαση της ανθρωπότητας από την παραδοσιακή βιομηχανική στη μεταβιομηχανική κοινωνία του τέλους του 20ου και των αρχών του 21ου αιώνα. Η επονομασία, λοιπόν, της σύγχρονης κοινωνίας των μεγάλων τεχνολογικών κατακτήσεων ως κοινωνίας των κινδύνων αποδίδει με παραστατικό τρόπο τα αντιπροσωπευτικά και κυρίαρχα χαρακτηριστικά των αρνητικών κοινωνικών παραμέτρων της τεχνολογικής ανάπτυξης. Έτσι εξηγείται τουλάχιστον ότι ο όρος «κοινωνία των κινδύνων» (Risikogesellschaft), η πατρότητα του οποίου ανήκει στο γερμανό κοινωνιολόγο *Ulrlich Beck* (βλ. το κλασσικό πλέον έργο του «Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne, 1986) δεν έτυχε μόνο διεπιστημονικής αποδοχής αλλά υιοθετήθηκε και από τη θεωρία και ιδίως από τη γερμανική ποινική θεωρία. Βλ. χαρακτηριστικά *Seelmann*, Risikostrafrecht, KritV 1992, σ. 452 επ., *Hilgendorf*, Strafrechtliche Produzentenhaftung in der "Risikogesellschaft", 1993, *Kuhlen*, Zum Strafrecht der Risikogesellschaft, GA 1994, σ. 347 επ.

είναι τυχαίο ότι η προληπτική προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί ρητή συνταγματική επιταγή[282]. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είναι επιτρεπτή η επέκταση του ποινικού ελέγχου σε συμπεριφορές που είτε η δυναμική τους κινείται σε πολύ πρώιμα στάδια κινδύνου, χωρίς να εμπεριέχει στοιχεία πραγματικής απειλής, είτε η σχέση τους με την επέλευση της βλάβης είναι τόσο απόμακρη, ώστε ο κίνδυνος να μεταβάλλεται σε, εμπειρικά μη διαπιστώσιμη, υποψία αμφισβητούμενης κοινωνικής βαρύτητας και απαξίας. Όταν αυτό συμβαίνει, όπως στις περισσότερες από τις παραπάνω επισημανθείσες διατάξεις, αποτελεί κατάχρηση της ποινικής εξουσίας του κράτους. Ακόμη περισσότερο, στο βαθμό που ο νομοθέτης εμμένει στην πρακτική της ενσωμάτωσης ποινικών κυρώσεων σε διοικητικές απαγορεύσεις, χωρίς κριτήρια ελέγχου προσφορότητας της εκάστοτε διοικητικής παράβασης να θέσει σε κίνηση αντικειμενικούς όρους κινδύνου προσβολής των εννόμων αγαθών, η απειλή εκτροπής στον ολισθηρό δρόμο της αφόρητης ποινικοποίησης της κοινωνικής ζωής βρίσκεται προ των πυλών.

Και από πλευράς όμως αντεγκληματικής πολιτικής, όπως αυτή εξειδικεύεται στα νομοθετικά κίνητρα που οδήγησαν στη θέσπιση του ν. 998/1979 (άρθρο 1[283]), η υπερέκταση της τιμωρητικής παρουσίας του κράτους με την ποινικοποίηση της διοικητικής ανυπακοής - χωρίς η τελευταία να εμπεριέχει ουσιαστικά στοιχεία δυνατότητας πρόκλησης κινδύνου βλάβης - υποσκάπτει τα απαξιολογικά θεμέλια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και αποδυναμώνει την παιδαγωγική διάσταση της γενικοπροληπτικής λειτουργίας της ποινής. Επιπλέον, η πρόβλεψη ποινικών κυρώσεων για παραβίαση διοικητικών διατάξεων, χωρίς κριτήρια επικινδυνότητας των τυποποιούμενων σε εγκλήματα παραβάσεων, διευρύνει ανεπίτρεπτα τη λειτουργία του ποινικού δικαίου με τη μορφή της μεταχείρισής του και ως μέσου καταναγκασμού για τη συμμόρφωση σε διοικητικές επιταγές χάριν των αναγκών της ασκούμενης εκάστοτε κρατικής πολιτικής[284].

282. Βλ. άρθρο 24 του Συντάγματος.

283. Κατά το άρθρο 1, σκοπός του ανωτέρω νόμου είναι «ο καθορισμός των συγκεκριμένων μέτρων προστασίας διά την διατήρησιν, ανάπτυξιν και βελτίωσιν των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας εντός του πλαισίου και προς τον σκοπόν της διατηρήσεως και βελτιώσεως του όλου φυσικού περιβάλλοντος...»

284. Λ.χ. το άναμμα φωτιάς σε δάση δικαίως τυποποιείται ως έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης (βλ. άρθρο 23 παρ. 1 περ. α σε συνδυασμό με το άρθρο 69 παρ. 1) γιατί είναι πράξη που αποτελεί μια τυπική περίπτωση κινδυνώδους συμπεριφοράς που κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας είναι πρόσφορη για να προκαλέσει πυρκαγιά σε δάσος (πρβλ. σχετικά και *Σπινέλλη*, Προβλήματα ανακύπτοντα εκ των εγκλημάτων αφηρημένης διακινδυνεύσως, ΠοινΧρ ΚΓ΄ (1973) σ. 242) ή για-

Τα προβλήματα ορθολογικής αξιοποίησης του ποινικού δικαίου στο ν. 998/ 1979 δεν σταματούν εδώ. Εντοπίζονται και στο επίπεδο της συστηματικής συγκρότησης των ποινικών του διατάξεων. Ειδικότερα, ο νομοθέτης, ενώ τυποποιεί ως αξιόποινες κάποιες συμπεριφορές χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο αδίκου και άλλες που σε κάθε περίπτωση δεν ξεπερνούν το στάδιο του αφηρημένου κινδύνου, ολοκληρώνει το πλαίσιο της παρεχόμενης ποινικής προστασίας με την πρόβλεψη εγκλημάτων βλάβης (βλ. άρθρο 69[285] παρ. 1, παρ. 2 και παρ. 4, άρθρο 70 παρ. 1[286] και παρ. 2, άρθρο 71[287] παρ. 1 και παρ. 3).

Ο νομοθέτης επιλέγει συνεπώς ένα σύστημα ποινικής προστασίας με δύο άξονες: εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης και εγκλήματα βλάβης. Και στο ν. 998/1979, όπως και στο δασικό κώδικα[288], παρακάμπτονται ενδιάμεσες βαθμίδες ποινικού αδίκου που παράγει η δυναμική του κινδύνου, οι οποίες τεκμηριώνουν την αιτιώδη και σταδιακά εξελίξιμη σχέση του με τη βλάβη (εγκλήματα δυνητικής και συγκεκριμένης διακινδύνευσης). Η παράλειψη όμως θέσπισης εγκλημάτων αυτής της κατηγορίας, τα οποία ανάγουν σε αξιόποινη την πραγμάτωση από την ανθρώπινη συμπεριφορά πρόσθετων αιτιακών όρων που λειτουργούν προωθητικά στην κατεύθυνση της βλάβης αυξάνοντας τις πιθανότητες επέλευσής της, δημιουργεί σοβαρά κενά αιτιολόγησης και νομιμοποίησης των νομοθετικών επιλογών. Συγκεκριμένα, όταν η αξιόποινη συμπεριφορά περιορίζεται μεταξύ ποινικοποιούμενων διοικητικών απαγορεύσεων - που είτε δεν φθάνουν είτε δεν ξεπερνούν το στάδιο της αφηρημένης διακινδύνευσης - και εγκλη-

τί με την πράξη αυτή δημιουργείται τουλάχιστον ένας εμπειρικός όρος κινδύνου, δηλαδή, δρομολογείται «μια αυτοδύναμη αιτιώδης διαδρομή προς τη βλάβη με τη μορφή μιας λειτουργικής πηγής κινδύνου» (*Καϊάφα-Γκμπάντι,* Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, ό.π., σ. 31). Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με την παραβίαση της απαγόρευσης διέλευσης τροχοφόρων οχημάτων στο δασικό οδικό δίκτυο (άρθρο 15 παρ. 7 σε συνδυασμό με το άρθρο 68 παρ. 3) γιατί στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται για συμπεριφορές που αυτές καθαυτές, σύμφωνα με την κοινωνική εμπειρία, δεν δημιουργούν όρους κινδύνου επέλευσης βλάβης που με την ποινικοποίησή τους επιδιώκεται να απόφευχθεί (πυρκαγιά σε δάσος). Σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτή καθεαυτή η διέλευση τροχοφόρου οχήματος από δασικό δρόμο μπορεί να κινήσει όρους κινδύνου βλάβης ώστε να θεμελιωθεί η εντύπωση πραγματικής απειλής. Αυτό που στην ουσία τιμωρείται εδώ είναι η ανυπακοή σε διοικητικές εντολές.

285. Οι ποινές του άρθρου 69 αναμορφώθηκαν από το άρθρο 117 του ν. 1892/1990.

286. Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 41 του ν. 4280/2014

287. Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 41 του ν. 4280/2014

288. Βλ. πιο πάνω σ. 149-150.

μάτων βλάβης, τότε η φυσική αλληλεξάρτηση κινδύνου - βλάβης, με την έννοια της διαβαθμίσιμης εξέλιξης μιας εμπειρικά θεμελιωμένης αιτιώδους διαδρομής προς τη βλάβη[289], εμφανίζεται ως αυθαίρετη και ιδιαίτερα αμφισβητούμενη.

Για παράδειγμα, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 69 παρ. 1 εδαφ. α΄ του ν. 998/1979 τιμωρούνται οι παραβάσεις των απαγορεύσεων του άρθρου 23 του νόμου με ποινή φυλάκισης δύο μηνών έως ενός έτους. Αν όμως οι παραβάσεις αυτές είχαν ως επακόλουθο πυρκαγιά σε δάσος ή δασική έκταση (εδαφ. β΄[290]) απειλείται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών και χρηματική ποινή. Ανατρέχοντας τώρα στο άρθρο 23 παρ. 1 περ. β΄ εμφανίζεται, μεταξύ άλλων, το άναμμα και η διατήρηση φωτιάς εντός κλειστών χώρων (οικιών, ξενοδοχείων, εργαστηρίων κ.λπ.) ως και (άρθρο 23 παρ. 1 περ. γ΄) η εγκατάλειψη απορριμμάτων και αχρήστων ειδών σε απόσταση μέχρι και τριακοσίων μέτρων από τα όρια ακόμη και δασικής έκτασης - δηλαδή περιοχής με αραιά βλάστηση[291]- ως πράξεις ικανές να προκαλέσουν πυρκαγιά. Πως τώρα πιθανολογεί ο νομοθέτης ότι το άναμμα φωτιάς σε κλειστούς χώρους (π.χ. τζάκι) ή η εναπόθεση απορριμμάτων και μάλιστα σε μεγάλη απόσταση από τα όρια αραιής βλάστησης, χωρίς την παρεμβολή πρόσθετων συγκυριών, ενεργειών ή παραλήψεων - λ.χ. εξάπλωση φωτιάς σε οίκημα, άναμμα εύφλεκτων απορριμμάτων, ισχυρός άνεμος κ.α. – μπορούν να έχουν ως επακόλουθο πυρκαγιά σε δάσος ή δασική έκταση, είναι δύσκολο να κατανοηθεί. Σε περιπτώσεις όπως αυτές, η δυνατότητα πραγμάτωσης του βλαπτικού αποτελέσματος δεν μπορεί να θεμελιωθεί παρά μόνο με τη συνδρομή επιπλέον όρων που δρομολογούν την πορεία προς τη βλάβη. Κατά συνέπεια η πρόσθεση στοιχείων κινδύνου του τύπου «αν από την πράξη μπορεί να προκληθεί ή προκλήθηκε κίνδυνος πυρκαγιάς σε δάσος ή δασική έκταση» (δυνητική ή συγκεκριμένη διακινδύνευση) αφενός νομιμοποιεί την πρόβλεψη ποινικών κυρώσεων και αφετέρου αποκαθιστά τη σχέση κινδύνου – βλάβης. Γιατί έτσι ο κίνδυνος,

289. Για την έννοια του κινδύνου βλ. ενδεικτικά *Καϊάφα-Γκμπάντι,* Έννοια και προβληματική των κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων, 1987, σ. 118 επ., *Σπινέλλη,* Προβλήματα ανακύπτοντα εκ των εγκλημάτων αφηρημένης διακινδυνεύσως, ό.π., σ. 242 επ., *Μανωλεδάκη,* Ποινικό δίκαιο, Επιτομή γενικού μέρους Β΄ έκδ., 1989, σ. 225-226, *Ανδρουλάκη,* Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το έγκλημα, 2000, σ. 172 επ., *Feloutzis,* Das Delikt der Aussetzung nach deutschem und griechischem Recht, 1984, σ. 35 επ.

290. Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 117 του ν. 1892/1990.

291. Όπως ορίζεται η δασική έκταση μετά την τροποποίηση των διατάξεων του άρθρου 3 του ν. 998/1979 από το άρθρο 1 του ν. 3208/2003.

ως κατάσταση που κατά την κοινή πείρα θέτει σε κίνηση όρους που μπορούν να οδηγήσουν στην πραγμάτωση της βλάβης, εμφανίζεται ως φυσικό και αναμενόμενο προηγούμενο (προστάδιο) της βλάβης.

Τα παραπάνω προβλήματα ασκούν άμεση ή έμμεση επίδραση στην πρακτική εφαρμογή των ποινικών διατάξεων του νόμου. Συγκεκριμένα, οι δυσχέρειες που δημιουργούνται ως προς τη διαπίστωση και ποινική δίωξη των παραβάσεων που αναφέρονται στα άρθρα 68 και 69 του ν. 998/1979 και ιδίως αυτών του άρθρου 69 (παρ. 1,2 και 4) ως προς τη θεμελίωση της αιτιώδους συνάφειας με την πρόκληση πυρκαγιάς σε δάση ή δασικές εκτάσεις έχουν ως επακόλουθο την περιορισμένη αξιοποίηση των σχετικών ρυθμίσεων από τα δικαστήρια της ουσίας. Έτσι, σύμφωνα με τις δημοσιευθείσες στο νομικό τύπο αποφάσεις, οι περιπτώσεις στις οποίες βρίσκουν έδαφος εφαρμογής οι ποινικές κυρώσεις του νόμου εξαντλούνται στα εγκλήματα βλάβης των άρθρων 70 παρ. 1[292] και 71 παρ. 1[293] και 3[294] (εκχέρσωση, υλοτόμηση ή καλλιέργεια αναδασωτέας έκτασης - άρθρο 70 παρ. 1 - ανέγερση κτίσματος ή κατασκευάσματος εντός δασών, δασικών και αναδασωτέων εκτάσεων - άρθρο 71 παρ. 1 - παράνομη εκχέρσωση ή καλλιέργεια δάσους ή δασικής έκτασης - άρθρο 71 παρ. 3)[295].

3.3. Τα άρθρα 265 και 266 παρ. 2 ΠΚ (εμπρησμός σε δάση)

Τέλος, στην ενότητα των διατάξεων για την ποινική προστασία των δασών υπάγονται και οι ρυθμίσεις των άρθρων 265, 266, παρ. 2 ΠΚ (εμπρησμός σε δάση από δόλο ή από αμέλεια). Τα ειδικότερα ερμηνευτικά και δογματικά ζητήματα που ανακύπτουν ως προς το περιεχόμενο και την εφαρμογή των άρθρων αυτών έχουν τύχει ήδη επαρκούς θεωρητικής ενα-

292. Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 41 του ν. 4280/2014.

293. Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 41 του ν. 4280/2014.

294. Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 41 του ν. 4280/2014.

295. Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1658/82, ΠοινΧρ ΛΓ΄(1983) σ. 610, ΑΠ 1418/83, ΠοινΧρ ΛΔ΄(1984) σ. 391, ΑΠ 951/85, ΠοινΧρ ΛΣΤ΄(1986) σ. 49, ΑΠ 892/86 ΠοινΧρ ΛΣΤ΄(1986), σ. 808, Πλημ. Θεσ/νίκης 241/90, Υπεράσπιση 1991, σ. 231, ΑΠ 607/90, ΠοινΧρ ΜΑ΄(1991) σ. 66, ΑΠ 758/90, ΠοινΧρ ΜΑ΄(1991) σ. 189, ΑΠ 1089/92, ΠοινΧρ ΜΒ΄(1992) σ. 812, ΑΠ 1824/92, ΠοινΧρ ΜΒ΄ (1992) σ. 1176, Πλημ. Θεσ/νίκης 1602/92, ΠοινΧρ ΜΓ΄ (1993) σ. 311, ΑΠ 2206/92, ΝοΒ 41 (1993) σ. 931, ΑΠ 164/1997 ΠοινΧρ ΜΗ΄(1998) σ. 32, ΑΠ 840/98, ΠοινΧρ ΜΘ΄(99) σ. 443, ΑΠ 1963/99 ΠοινΧρ Ν΄(2000) σ. 825, ΑΠ 510/02, ΠοινΧρ (2003) σ. 24, ΑΠ 1835/04, ΠοινΧρ ΝΕ΄(2005) σ. 709, ΑΠ 2150/05, ΠοινΧρ ΝΣΤ΄(2006) σ. 604, ΑΠ 25/08 ΠοινΧρ ΝΘ΄ (2009) σ. 25, ΑΠ 2387/09, ΠοινΧρ Ξ΄(2010) σ. 749, ΑΠ 1143/12, ΠοινΧρ ΞΓ΄(2013) σ. 271, ΑΠ 1470/13 ΠοινΧρ ΞΔ (2014) σ. 735, ΑΠ 504/14, ΠοινΧρ ΞΕ΄ (2015) σ. 342.

ISBN: 978-960-562-603-7
15831